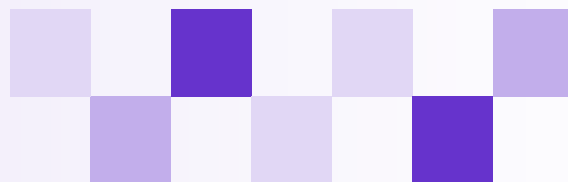

Македонско здружение на млади правници

ПРИСТАП НА ЖЕНИТЕ ДО ПРАВДА

- **Анализа** -

Скопје, август, 2016 година

Издавач: Здружение за еднакви можности „Еднаков Пристап“

Авторки: Јованка Тренчевска
Светлана Цветковска
Тања Кикерекова
Јасна Оровчанец Аранѓеловиќ

Скопје, Август, 2016 година

Содржината на оваа *публикација* е одговорност на Здружението за еднакви можности „Еднаков Пристап“ и на ниту еден начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата на Цивика мобилитас, Швајцарската агенција за развој и соработка (SDC) или организациите што ја спроведуваат.

СОДРЖИНА:

ЛИСТА НА КРАТЕНКИ.....	4
ВОВЕД.....	5
1. МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТАП	6
2. ПРЕГЛЕД НА МЕЃУНАРОДНИ И ДОМАШНИ СТАНДАРДИ ЗА РОДОВА ЕДНАКВОСТ И ПРИСТАП НА ЖЕНАТА ДО ПРАВДАТА	7
2.1 МЕЃУНАРОДНИ СТАНДАРДИ.....	7
2.1.1 Обединети Нации	7
2.1.2 Совет на Европа	8
2.1.3 Европска Унија.....	9
2.1.4 Препораки на комитетите на Обединети Нации.....	9
2.2 ДОМАШНО ЗАКОНОДАВСТВО	10
2.3 СТРАТЕШКИ ДОКУМЕНТИ	12
2.3.1. Стратегија за родова еднаквост 2013-2020.....	12
2.3.2. Националната стратегија и акциски план за борба против трговијата со луѓе и илегалната миграција 2013-2016.....	12
2.3.3. Стратегијата за родово одговорно буџетирање (СРОБ) 2012-2017	12
2.3.4 Национална Стратегија за еднаквост и недискриминација 2016-2020.....	13
3. АНАЛИЗА НА СОСТОЈБАТА	13
3.1 РЕЗУЛТАТИ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО – ПОДАТОЦИ ЗА КРИВИЧНИ ДЕЛА ОД ОСНОВНИ СУДОВИ ВО РМ	13
3.2 РЕЗУЛТАТИ ОД СПРОВЕДЕНОТО ИНТЕРВЈУ	15
3.3 РЕЗУЛТАТИ ОД СПРОВЕДЕНАТА АНКЕТА	18
4. ГЕНЕРАЛНИ ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ.....	30

Листа на кратенки

ЦСР	Центар за социјална работа
КЗ	Кривичен законик
МВР	Министерство за внатрешни работи
МТСП	Министерство за труд и социјална политика
ОН	Обединети нации
РМ	Република Македонија
СРОБ	Стратегија за родово одговорно буџетирање

ВОВЕД

Анализата пред Вас е резултат на истражувањето што го направи Здружението за еднакви можности „Еднаков пристап“ во соработка со Македонското здружение на млади правници во рамки на акцискиот грант „Пристап на жените до правда“ поддржан од Цивика Мобилитас, и се однесува на согледување на бариерите кои го попречуваат пристапот на жените до правда.

Подобрување на пристапот до правда за жените во Република Македонија во насока на остварување на меѓународните стандарди за постигнување на фактичка родова еднаквост е главна цел на анализата.

Целта на сите активности реализирани во рамки на проектот е поттикнување на родовата интеграција во сите политики и мерки и изнаоѓање на начини како да се отстранат пречките за пристап на жените до правда, преку дебата и дијалог.

Една од круцијалните цели на проектот е истакнување на важноста од потребата од ратификација на Истанбулската конвенција и дебата со стручните лица за позитивните аспекти од нејзината ратификација.

Анализата има за цел да ја идентификува состојбата со пристапот до правда на жените со посебен фокус на жените жртви на родово засновано насилство (силување, демнење, сексуално вознемирување, семејно насилство, трговија со жени и девојчиња ...).

Преку анализата се прави обид да се согледаат/воочат законските и процедурални пречки и практики кои се однесуваат на пристапот до правда на жените во сите сегменти на општественото живеење.

Истата е подготвена од 4 експерти со долгогодишно искуство во проблематиката кои преку соодветна методологија (анкета, интервјуа со претставници од надлежни институции идр.) прибраа информации и податоци врз основа на кои се формулирани заклучоци и препораки кои ќе овозможат олеснет пристап до правда на жените.

Анализата придонесува кон идентификување на потребите од промени во законската регулатива и процедури кои ќе овозможат поголема достапност до правда на жените жртви на родово засновано насилство и соодветна помош и поддршка согласно нивните потреби втемелени на еднаков пристап и еднакви можности. Спроведувањето на проектните активности претставува борба против социо-економските и културните бариери за овозможување на еднаков пристап до правда за жените и надминување на родовите стереотипи и сексизмот.

Од авторите

1. Методолошки пристап

Со оглед на фактот дека предмет на оваа анализа е тема која по својата природа е обемна и се применува во значајни области од општественото живеење, методолошкиот пристап во изработката на еден ваков документ е особено важен чекор. Од тој аспект, направени се напори за практичен пристап за утврдување на методите кои ќе дадат најефикасни и најдобри резултати за постигнување на целта.

Од методолошки аспект, анализата се фокусира на користење на комбиниран пристап на нормативниот и компаративниот метод, посебно во делот на анализа на постоечката правна рамка во домашното право и праксата нотирана од различни извори.

Во методот на истражување се користени следниве техники за прибирање и обработка на податоци:

- квалитативна анализа на документи како што се: конвенции, закони, стратешки документи од областа и сл.;

- анализи и извештаи од релевантните институции;

- истражување преку прибирање на податоци од Основните судови во РМ, со поднесување на барања за пристап до информации од јавен карактер;

- интервјуа со користење на полуструктуриран прашалник наменет за претставници од професионалната фела–судии, јавни обвинители, адвокати, претставници на МВР и ЦСР. Полустандардизирани прашања на интервјуата служеа само како насока за добивање на информации и податоци и се надополнуваат со подпрашања со цел добивање на јасна слика за состојбата и сознанијата од имплементацијата на законската регулатива и политиките;

- анкетата е спроведена¹ во четири града на РМ со цел согледување на ставот и мислењето на граѓаните за пристапот до правда на жените.

Имајќи го предвид методолошкиот пристап, анализата е конципирана во четири дела. Првиот дел се однесува на меѓународните стандарди за родова еднаквост, пристапот на жената до правда, домашната законска регулатива и стратешките документи од оваа област. Во вториот дел се анализирани податоците добиени од судовите како и размислувањата на професионалците за имплементацијата на законската регулатива и политиките кои се однесуваат на пристапот до правда на жените. Во третиот дел се обработени ставовите и мислењата на граѓаните за пристапот на жените до правда. Во четвртиот и последен дел од Анализата дадени се заклучоци и препораки во кои се инкорпорирани и заклучоците и препораките од спроведените четири обуки за пристапот до правда на жените во Скопје, Битола, Штип и Гостивар².

¹Во периодот од 15 јануари до 15 февруари 2016 година, анкетата е спроведена со 102 лица.

²На Обуките земаа учество 87 лица претставници на полиција, центри за социјална работа, претставници на локалната самоуправа, граѓански здруженија, адвокати, судии, медицински установи и училишта за постапување со жени жртви на родово базирано насилство.

2. Преглед на меѓународни и домашни стандарди за родова еднаквост и пристап на жената до правдата

Во овој дел од анализата даден е споредбен осврт на меѓународните, домашните стандарди и стратешките документи за родова еднаквост и пристап на жената до правдата.

Даден е преглед на меѓународните стандарди и домашното законодавство, а потоа се анализираат стратешки документи преку кои се обезбедува пристап на жените до правда од причина што пристапот на жените до правда е суштински елемент за остварување на правата на жената гарантирани со Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жената.

Во таа смисла, еднаквиот пристап на жената до правда е клучен елемент во обезбедување родова еднаквост, односно еднаквост меѓу мажите и жените не само *de jure* туку и *de facto*.

2.1 Меѓународни стандарди

За потребите на оваа анализа даден е преглед на меѓународните стандарди за пристапот на жената до правдата и тоа од аспект на: забрана на дискриминација спрема жената, еднаквост пред законот на мажите и жените и правна заштита на правата на жената врз рамноправна основа со мажот.

Република Македонија е договорна страна на следните меѓународни конвенции за човекови права на Обединетите нации и Советот на Европа и тие се дел од правниот поредок согласно член 118 од Уставот на РМ.

2.1.1 Обединети Нации

Во член 7 од **Универзална декларација за човековите права (1948)** се гарантира правото на сите луѓе на еднаквост пред законот и еднаква заштита со закон. Член 8 го уредува правото на ефикасни правни лекови пред надлежните судови за дела што ги кршат основните права на човекот што му припаѓаат според Уставот и законот.

Во член 2 од **Меѓународен Пакт за граѓанските и политичките права (1966)** се гарантира правото на сите лица кои се наоѓаат на територијата на државата членка, на почитување на правата признати со овој пакт без оглед на расата, бојата, полот, јазикот, верата, политичкото или друго мислење, националното и социјалното потекло, имотната состојба, раѓање или секоја друга околност. Понатаму, се уредува правото на секое лице да користи ефикасен правен лек и да се обезбеди извршување врз основа на постапка по правен лек. Во член 3, се уредува еднаквото право на мажите и жените, да ги уживаат сите граѓански и политички права од овој пакт.

Идентични одредби се содржани во член 2 став 2 и член 3 (еднакво право на мажите и жените да ги уживаат сите економски, социјални права и културни права) од **Меѓународен Пакт за економските, социјалните права и културни права (1966)**.

Членовите 2-б и ц од **Конвенција за елиминирање на сите форми на дискриминација врз жената (1979)**, ги обврзува државите членки: да усвојат соодветни законски и други мерки, вклучувајќи и санкции каде што е потребно, со кои се забрануваат сите видови дискриминација врз жените; да воведат правна заштита на правата на жената врз рамноправна основа со мажите и преку надлежните национални судови и други јавни институции и да обезбедат ефикасна заштита на жените од секоја постапка со која се врши дискриминација.

Член 3 од Конвенцијата, се однесува на потребата од преземање на сите погодни мерки заради обезбедување целосен развој и напредок на жените, и се гарантира остварување на правата и

слободите, рамноправно со мажите. Исто така, согласно член 15 став 1 од оваа Конвенција, државите членки им признаваат еднакви права на жените како и на мажите а ставот 2 од овој член им гарантира еднаква правна способност на жените во граѓанските работи како и на мажите. .

2.1.2 Совет на Европа

Забраната на дискриминација ги обврзува државите членки на **Европската Конвенција за заштита на човековите права и основни слободи (1950)**, согласно член 14 да обезбедат уживање на правата и слободите, признати со оваа Конвенција, без дискриминација, без оглед на пол, раса, боја на кожа, јазик, религија, политичко или друго уверување, национално или социјално потекло, припадност на национално малцинство, сопственост, род или друг статус. Правото на правична судска постапка од член 6 го уредува правото на правично и јавно, во разумен рок пред независен и непристрасен со закон воспоставен суд да биде разгледувана основаноста на кривичните обвиненија.

Протоколот број 12 (2000) кон Конвенцијата за заштита на човековите права и основните слободи во член 1 содржи општа забрана на дискриминацијата при што утврдува дека: "Уживањето на секое право предвидено со закон ќе биде обезбедено без дискриминација по било која основа како пол, раса, боја, јазик, религија, политичко или друго мислење, национално или социјално потекло, поврзаност со национално малцинство, имот, раѓање или друг статус. "

Превенција и сузбивање на трговијата со луѓе, заштита на правата на жртвите од трговија со гарантирање еднаквост меѓу жените и мажите претставуваат дел од целите на **Конвенцијата на Советот на Европа за борба против трговија со луѓе (2005)**. Мерките за заштита и унапредување на правата на жртвите согласно член 3 од оваа Конвенција, ќе се спроведува со почитување на принципот на недискриминација по повеќе основи меѓу кои и полот. Воедно државите страни се обврзуваат да преземат превентивни мерки што вклучуваат едукативни програми наменети за девојки и момчиња во текот на нивното школување, што го нагласува неприфатливиот карактер на дискриминацијата заснована на пол. Право на помош од бранител и на бесплатна правна помош, според условите предвидени во внатрешно право и право на жртвите да бидат обештетени се гарантираат со одредбите на оваа Конвенција.

Конвенцијата на Советот на Европа за превенција и борба против насилството врз жената и домашното насилство (Истанбулска конвенција) од 2011 година е прв меѓународно обврзувачки документ кој го признава „насилство врз жените“ како кршење на човековите права и форма на дискриминација врз жените.

Оваа конвенција го дефинира и „родово засновано насилство врз жените“: насилство насочено против жената затоа што е жена или коешто несразмерно ја погаѓа (Член 3 став 1-г);

Исто така согласно член 4 став 3 од Конвенцијата, страните обезбедуваат спроведување на одредбите на оваа Конвенција, особено на мерките за заштита на правата на жртвите, без дискриминација по кој било основ како што се пол и род и уште 18 основи на недискриминација.

Оваа Конвенција ги обврзува државите да обезбедат дека жртвите на насилството добиваат соодветни и благовремени информации за расположливи услуги за поддршка и правни мерки на јазик што го разбираат, правно и психосоцијално советување, финансиска помош, домување, образование, обука и помош при вработување. На жртвите им се гарантира правото на соодветни граѓански правни лекови против државните органи кои не ја исполниле својата должност за преземање неопходни превентивни или заштитни мерки во рамките на своите овластувања и право да бараат обештетување од сторителите за делата утврдени во согласност со оваа Конвенција. Жртвите имаат право и на правен совет и бесплатна правна помош, под условите утврдени со внатрешното право.

2.1.3 Европска Унија

Еднаквост пред законот (член 20) и недискриминација (член 21) се гарантираат со **Повелбата за фундаментални права на Европската Унија (2000)**. Во член 23 се забранува дискриминација по основ на пол и се бара да се обезбеди еднаквост меѓу мажите и жените во сите области, вклучително вработување, работа и плати. Членот 8 од Договорот за функционирање на Европската Унија утврдува дека Европската унија има за цел елиминирање на нееднаквоста и унапредување на еднаквоста меѓу мажот и жената.

Воедно, Европската Унија донесе повеќе Директиви со кои се забранува дискриминација по повеќе основи вклучително и полот во повеќе области особено во областа на вработувањето и пристапот до добра и услуги. Воедно, со овие Директиви се предвидуваат и судски механизми за заштита на принципот на недискриминација и олеснет товар на докажување за жртвите.

2.1.4 Препораки на комитетите на Обединети Нации

Во рамките на редовниот процес на периодично известување за спроведувањето на ратификуваните меѓународни конвенции, во 2015 година РМ ги презентираше:

- Третиот периодичен извештај на РМ по Меѓународниот Пакт за граѓански и политички права; Третиот периодичен извештај на РМ по Конвенцијата против тортура; и Комбинираниот осми до десетти извештај на РМ по Конвенцијата за елиминација на расна дискриминација.

Комитетот за човекови права, Комитетот против тортура и Комитетот за елиминација на расната дискриминација усвоија и упатија Заклучни согледувања за РМ, во кои се содржани и препораки кои се однесуваат на мерки против насилството врз жената.

Тие сублимирано упатуваат и бараат Република Македонија :

- Да ги зголеми напорите насочени кон спречување, спротивставување и казнување на насилството врз жените и девојките, вклучувајќи го и семејното насилство;
- Да го елиминира насилството врз жените и децата и да разгледа признавање на насилството врз жените и децата како посебно кривично дело во Кривичниот законик.
- Да обезбеди делотворно спроведување на постојната законска рамка преку навремена, целисходна и непристрасна истрага на случаи на семејно насилство и казнување на извршителите во согласност со тежината на сторените дела.
- Да преземе мерки за обезбедување на жртвите да имаат пристап до ефективни правни лекови и мерки за заштита, вклучувајќи: правно обештетување за сите жени и девојки кои биле жртви на насилство и соодветен број на засолништа достапни во сите делови на земјата, особено за немажените мајки на возраст од шеснаесет до осумнаесет години вклучувајќи ги и жените Ромки и припадничките на останатите заедници;
- Да ја подигне свеста на населението, особено на лицата што им припаѓаат на малцинските групи, за забраната и негативните последици од семејно и родово заснованото насилство и да ги информираат потенцијалните жртви за достапните правни лекови.
- Поттикнување на жените да пријавуваат случаи на семејно и родово засновано насилство преку подигнување на свеста за кривичниот карактер на таквите дела и обезбедување соодветна помош и заштита за жените жртви, и

- Да се организират обуки за локалните власти и органи на законот, како и за социјалните работници и медицинскиот персонал околу тоа како да се откријат и соодветно да се советуваат жртвите на домашното насилство.

2.2 Домашно законодавство

Во Република Македонија правната рамка со која се уредува родовата еднаквост и пристапот на жената до правдата ја сочинуваат: Уставот, законите и ратификуваните меѓународни конвенции.

Во оваа смисла треба да се истакне дека само во Уставот на РМ се гарантира заштита од дискриминација врз основа на пол (но не и род), додека во другите закони во кои се содржани одредби за родовата еднаквост се уредува заштита од пол и род или одделно за еден од овие основи.

Така, во член 9 од **Уставот на РМ** се определува дека граѓаните на РМ се еднакви во слободите и правата независно од полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување, имотната и општествената положба. Воедно, во ставот 2 од овој член се гарантира **еднаквост на граѓаните пред Уставот и законите**.

Родовата еднаквост се гарантира и со уставните одредби со кои се уредува надлежноста на Народниот правобранител: Имено, согласно Амандманот XI на Уставот: „Народниот правобранител посветува особено внимание за заштита на начелата на недискриминација и соодветна и правична застапеност на припадниците на заедниците во органите на државна власт, органите на единиците на локална самоуправа и во јавните служби“.

Во контекст на еднаквиот пристап на жената до правда значајни се и следните уставни одредби:

-Член 13 став 2 од Уставот со кој се гарантира **правото на надомест на штета** и други права утврдени со закон на лицето незаконито лишено од слобода, притворено или незаконито осудено;

-**Правото на жалба** против поединечните правни акти донесени во постапка во прв степен пред суд, управен орган или организација или други институции што вршат јавни овластувања, се гарантира со член 15;

-Во член 50 се содржани **гаранции за основните слободи и права** при што се уредува дека секој граѓанин може да се повика на заштита на слободите и правата утврдени со Уставот пред судовите и пред Уставниот суд на РМ во постапка заснована врз начелата на приоритет и итност;

Овие уставни одредби соодветно се вградени и во законите:

Законот за спречување и заштита од дискриминација во член 3 ја забранува секоја директна или индиректна дискриминација, повикување и поттикнување на дискриминација и помагање во дискриминаторско постапување врз повеќе основи, вклучително пол и род³. Само овој закон заедно со Кривичниот законик уредуваат заштита од дискриминација врз основа на пол и род.

Заштита на половата еднаквост се промовира и во членот 6 од **Законот за работните односи**, при што се утврдува дека: “Работодавецот не смее барателот на вработување или работникот да го стави во нееднаква правна положба поради полот, вклучително и дополнителните 13 основи⁴. Во случаите на дискриминација од членот 6 од овој закон, кандидатот за вработување или на работникот има право на **надомест на штета** согласно со одредбите од Законот за облигациони односи.

Обезбедување еднаквост, рамноправност, недискриминација по кој било основ и обезбедување правна сигурност врз основа на владеење на правото се целите и функциите на судската власт содржани во членовите

³ ...припадност на маргинализирана група, етничка припадност, јазик, државјанство, социјално потекло, религија или верско уверување, други видови уверувања, образование, политичка припадност, личен или општествен статус, ментална и телесна попреченост, возраст, семејна или брачна состојба, имотен статус, здравствена состојба или која било друга основа која е предвидена со закон или со ратификуван меѓународен договор.

⁴расата, бојата на кожата, возраста, здравствената состојба, односно инвалидност, религиозното, политичкото или друго уверување, членување во синдикати, националното или социјалното потекло, статусот на семејството, имотната состојба или заради други лични околности.

од 3 - 6 од **Законот за судовите**. Воедно се гарантира правото на секој на еднаков пристап пред судот во заштитата на неговите права и правно заснованите интереси.

Во законодавството со кое се уредува здравствена заштита се гарантира правото на пациентите на еднаквост по основ на пол во остварувањето на правата од **Законот за здравствена заштита**.

Исто така, во **остварувањето на правата од социјалната заштита** утврдени со Законот за социјална заштита и во остварувањето на правата и облиците на заштита на децата утврдени со **Законот за заштита на децата** се уредува еднаквоста при што се забранува директната или индиректна дискриминација по основа на пол заедно со уште 11 основи.

Со Законот за превенција, спречување и заштита од семејно насилство се уредува одговорното и должно постапување на институциите и здруженијата, нивната меѓусебна координација и соработка, заради превенирање и спречување на семејното насилство и обезбедување на заштита на жртвите. Согласно овој закон, жртвата има право на помош, поддршка и заштита од семејно насилство. Воедно, има право да биде информирана од службените лица за своите права, мерките за заштита и постапките за остварување на истите, како и за достапните услуги за помош и заштита. Законот ги уредува мерките за заштита на жртвите кои ги презема ЦСР. Заради отстранување на непосредна и сериозна опасност по животот и физичкиот интегритет на жртвата и членовите на нејзиното семејство, со законот се уредува изрекување на привремена мерка за заштита - отстранување на сторителот од домот и забрана за приближување до домот на предлог на МВР.

Со измените и дополнувањата на **Кривичниот законик** од 3 февруари 2014 година, родовата еднаквост - заедно со повеќе основи на дискриминација - добиваат кривично правната заштита.

Најнапред во член 39 во кој е содржана одредба за одмерување на казната се додава нов став 5 во кој се утврдува дека при одмерување на казната судот ќе има предвид дали кривичното дело е сторено против лице или група на лица или имот, непосредно или посредно, поради нивната припадност на одреден пол или род, вклучително и основите содржани во Член 3 од Законот за спречување и заштита од дискриминација.

Овие основи добиваат кривично правна заштита и во следните кривични дела: член 137: Повреда на рамноправноста на граѓаните, член 319: Предизвикување омраза, раздор или нетрпеливост врз национална, расна, верска и друга дискриминаторска основа, член 394-а: Ширење на расистички и ксенофобичен материјал по пат на компјутерски систем и член 417: Расна и друга дискриминација. Еднаква процесна заштита и пристап до правдата на жената се гарантира и со **Законот за кривичната постапка**. Најнапред во Член 5 и 6 се содржани начелата на правично судење и судење во разумен рок.

Во членовите од 53-56 од овој закон, се гарантира еднаква заштита на жртвите на кривичното дело: да учествуваат во кривичната постапка како оштетени со приклучување кон кривичниот прогон или за остварување на имотно-правното барање за штета, на посебна грижа и внимание од страна на органите и субјектите кои учествуваат во кривичната постапка и на делотворна психолошка и друга стручна помош и поддршка од страна на органи, установи и организации за помош на жртви за кривични дела.

Жртвата на кривично дело за кое е пропишана казна затвор од најмалку четири години има меѓу другите, право на: советник на товар на буџетските средства пред давањето на исказ, односно изјава или поднесување на имотноправно барање, ако има тешки психофизички оштетувања или потешки последици од кривичното дело и надоместок на материјална и нематеријална штета од државен фонд под услови и на начин пропишан со посебен закон, доколку надоместокот на штета не може да се обезбеди од осудениот.

Во Член 55 од овој закон се воспоставува родово сензитивен пристап и заштита од секундарна виктимизација на жените жртви на кривични дела против половата слобода и половиот морал, човечноста и меѓународното право при што се уредува правото да биде испитувана од лице од ист пол во полицијата и во јавното обвинителството, да не одговори на прашања што се однесуваат на личниот живот на жртвата, а не се поврзани со кривичното дело и да бара испитување со помош на визуелно-тонски средства на начин определен со овој закон.

Во **Законот за бесплатна правна помош** се уредува правото на бесплатна правна помош за лицата кои со оглед на својата материјална положба, не би можеле да ги остварат со Устав и закон

загарантираните права, без да го загрозат сопственото издржување и издржувањето на членовите на своето семејство со кои живеат во заедничко домаќинство. Барањето за бесплатна правна помош се одобрува во сите судски и управни постапки, доколку со него се решава прашање од интерес за барателот на правната помош и тоа за права од областа на социјалното, здравственото, пензиското или инвалидското осигурување, работните односи, заштитата на деца, жртвите на семејното насилство, заштитата на жртвите од казниви дела, заштитата на жртвите од трговија со луѓе, признавање на правото на азил и имотно-правните прашања.

2.3 Стратешки документи

2.3.1. Стратегија за родова еднаквост 2013-2020

Стратегијата за родова еднаквост претставува надградба на досегашната национална политика изразена во Националниот план за акција за родова рамноправност 2013-2016 година.

Со овој документ се подигнува значењето на прашањето за родовата еднаквост, земајќи предвид дека истата ја донесува највисокото претставничко тело во државата - Собранието на Република Македонија. Во стратегијата дефинирана е **специфичната стратешка цел 2.2** за подигање на општествена свест за родово заснованото насилство и унапредување на законската рамка која нуди стандарди за ефикасна заштита и казнување на различните форми на родово засновано насилство. Преку очекуваните резултати се обезбедува соодветно препознавање на родово заснованото насилство, како насилство кое се заснова на нееднаквоста помеѓу жените и мажите во општеството. Исто така, еден од очекуваните резултати е и подобрен одговор на институциите на системот со воведување на специфични мерки за заштита и санкционирање на различни видови на родово засновано насилство.

2.3.2. Националната стратегија и акциски план за борба против трговијата со луѓе и илегалната миграција 2013-2016

Овој документ предвидува мерки и активности на надлежните институции насочени кон превенција, откривање и гонење на сторителите, како и комплексен пристап за подобрување на статусот на жртвите на трговијата со луѓе и илегалната миграција во РМ.

Во рамки на акцискиот план во глава 4.2 утврдено е дека на жртвите на трговија со луѓе им се обезбедува остратување на нивните права во кривичната постапка со посебен осврт на правата на децата. Во фаза на изработка е нова старетегија и акциски план со временска рамка 2017-2020 година во која исто така е предвидено остварувањата на правата на жртвите и пристап до правда во секоја фаза од постапувањето.

2.3.3. Стратегијата за родово одговорно буџетирање (СРОБ) 2012-2017

Стратегијата за родово одговорно буџетирање е национален документ, кој има за цел да ја унапреди родовата еднаквост и да воспостави еднакви можности на жените и мажите, преку прилагодување на постојните процеси на планирање и буџетирање на политиките и програмите на буџетските корисници, земајќи ги предвид различните импликации врз жените и мажите. Внесувањето на родовата перспектива во буџетските политики на национално и локално ниво, доведува до правилно и родово одговорно распределување на средства, како и подобра транспарентност и одговорност на државниот буџет од аспект на родовата еднаквост.

СРОБ се фокусира на три стратешки области:

1. Воведување на родово перспектива во програмите и буџетите на буџетските корисници на централно и локално ниво,

2. Унапредување на законската рамка за вклучување на родово одговорното буџетирање, и
3. Зајакнување на институционалните механизми и градење на капацитети потребни за вклучување на родовата перспектива во креирањето на политички програми и соодветни буџети.

2.3.4 Национална Стратегија за еднаквост и недискриминација 2016-2020

Овој стратешки документ на Владата на Република Македонија, ги дефинира целите, мерките, индикаторите, клучните креатори на политиката за унапредување на правата и еднаквите можности во различните области од животот, одговорните чинители и сите засегнати страни во воспоставувањето на еднаквост и недискриминација во РМ. За разлика од претходната, оваа стратегија ги зема во предвид сите основи на дискриминација согласно Законот за спречување и заштита од дискриминација (Член 3) и концепциски се однесува на дискриминација во сите области, групирани во: работа и работни односи, образование, наука, спорт и култура, социјална сигурност (заштита, пензиско и инвалидско осигурување и здравство), правосудство и управа и пристап до добра и услуги во согласност со препораките што РМ ги доби од меѓународните механизми за човекови права на Обединетите нации.

3. Анализа на состојбата

Овој дел од Анализата ги прикажува добиените резултати од спроведеното истражување.

3.1 Резултати од истражувањето – податоци за кривични дела од Основни судови во РМ

Во рамки на проектот „Пристап на жените до правда“ направено е истражување преку прибирање на податоци од Основните судови во Република Македонија, со поднесување на Барања за пристап до информации од јавен карактер⁵.

Побарани се податоци за кривични дела каде оштетениот е припадник на женскиот пол.

Барањето е формулирано на следниот начин:

Колку кривични постапки каде оштетениот е припадник на женскиот пол, се поведени во текот на 2015 година за следните кривични дела:

- Телесна повреда при вршење на семејно насилство – член 130 став 1 и 2 од КЗ;
- Тешка телесна повреда при вршење на семејно насилство – член 131 став 1 и 2 од КЗ;
- Присилба при вршење на семејно насилство – член 139 став 1 и 2 од КЗ;
- Загрозување на сигурноста при вршење на семејно насилство – член 144 став 1 и 2 од КЗ;

⁵Барањата за пристап до информации од јавен карактер се поднесени електронски до 26 Основни судови во РМ и тоа: Пристап до бараната информација овозможија 19 судови.

Пристап до бараната информација не овозможија, односно не дадоа одговор по поднесеното барање 5 (пет) Основни судови и тоа: Основен суд Охрид, Основен суд Крушево, Основен суд Тетово и Основен суд Радовиш.

Основниот суд Гостивар по поднесеното барање за пристап до информација 30 дена по поднесувањето го извести барателот дека е потребно повеќе време за доставување на одговор по барањето, од причина што информациите кои се бараат се обемни и специфични.

Според известувањето и доставените податоци од страна на Основен суд Радовиш, Основен суд Берово и Основен суд Струга, во текот на 2015 година нема евидентирани кривични постапки за ниту едно од кривичните дела наведени во барањето за слободен пристап до информации каде оштетениот е припадник на женскиот пол.

ПРИСТАП НА ЖЕНИТЕ ДО ПРАВДА - Анализа

- Силување – член 186 од КЗ;
- Обљуба со злоупотреба на положбата – член 189 од КЗ;
- Посредување во вршење проституција - член 191 од КЗ,
- Трговија со луѓе – член 418-а од КЗ;
- Противправно прекинување на бременост и стерилизација – член 129 од КЗ;
- Противправно лишување од слобода при вршење на семејно насилство – член 140 став 1 и 2 од КЗ;
- Обљуба врз немоќно лице – член 187 Кривичен Законик.

Табеларен приказ на бројот на кривични постапки поведени пред Основните судови во РМ во текот на 2015 година, за секое кривично дело посебно.

Вид на кривично дело согласно Кривичен Законик	Број на поведени постапки во 2015 година во РМ каде оштетениот е припадник на женски пол
Телесна повреда при вршење на семејно насилство – член 130 став 1 и 2	252
Тешка телесна повреда при вршење на семејно насилство – член 131 став 1 и 2	20
Присилба при вршење на семејно насилство – член 139 став 1 и 2	/
Загрозување на сигурноста при вршење на семејно насилство – член 144 став 1 и 2	135
Силување – член 186	23
Обљуба со злоупотреба на положбата – член 189	2
Посредување во вршење проституција - член 191	1
Трговија со луѓе – член 418-а	1
Противправно прекинување на бременост и стерилизација – член 129	/
Противправно лишување од слобода при вршење на семејно насилство – член 140 став 1 и 2	7
Обљуба врз немоќно лице – член 187 КЗ	4

Од определени судови доставена е информација колку кривични постапки се поведени за конкретните кривични дела, при што се наведува дека не постојат податоци дали оштетениот е припадник на женскиот пол. Во дел од известувањата на судовите не е наведено прецизно дали податоците кои се доставени за бројот на поведени кривични постапки се однесуваат на постапки каде оштетениот е припадник на женскиот пол.

Од добиените податоци очигледно е дека најголем е бројот на кривичните постапки за кривичното дело Телесна повреда при вршење на семејно насилство – член 130 став 1 и 2 од Кривичниот законик и Загрозување на сигурноста при вршење на семејно насилство – член 144 став 1 и 2.

Најголем број на поведени кривични постапки за конкретните кривични дела по член 130 став 1 и 2 и член 144 ставови 1 и 2 од КЗ, каде оштетениот е припадник на женскиот пол се во Основниот суд Куманово, Основниот суд Скопје, Основниот суд Кочани и Основниот суд Кавадарци. Пред овие судови поголем е бројот и на кривичните постапки за останатите кривични дела за кои е побарана информација.

Основниот суд во Куманово достави и информација за вкупниот број на кривични постапки посебно и за кривичните постапки каде оштетениот е лице припадник на женскиот пол, за секое кривично дело. За

кривичното дело - Телесна повреда при вршење на семејно насилство – член 130 став 1 и 2, вкупниот број на поведени постапки во 2015 е 74, од кои во 33 постапки оштетениот е припадник на женскиот пол. За кривичното дело Тешка телесна повреда при вршење на семејно насилство – член 131 став 1 и 2, според информацијата доставена од судот, поведени се вкупно 8 (осум) постапки, а во 1 (една) оштетениот е лице припадник на женскиот пол. За кривичното дело- Силување, поведени биле вкупно 4 (четири) постапки од кои во 2 (две) оштетеното лице е припадник на женскиот пол.

Бројноста на кривичните постапки пред наведените 4 судови - Основниот суд Куманово, Основниот суд во Скопје, Основниот суд Кочани и Основниот суд Кавадарци, претставува приказ за вршењето на овој вид кривични дела на подрачјата кои ги опфаќаат овие судови. Ваквата состојба може да се должи на повеќе фактори и тоа:

- Големината на подрачјето за кое е месно надлежен судот,
- Ефективно постапување на надлежните органи кое може да придонесе кон мотивирање на граѓаните за пријавување на кривични дела,
- Обезбедување на ефективна заштита на жртвите/оштетените при вршење на овој вид кривични дела,
- Зачестеноста на вршење на овој вид кривични дела на определените подрачја, поради менталитетот, односно перцепцијата на жената како потчинета на мажот.

3.2 Резултати од спроведеното интервју

Во тек на спроведувањето на проектот „Пристап на жените до правда“ како дел од истражувачката активност беше составен прашалник наменет за судии, јавни обвинители, адвокати, претставници на МВР и ЦСР.

Целта на прашалникот е преку одговорите да се утврди потребата од преземање на соодветни мерки и активности за подобрување на пристапот до правда на жените, еднаквоста и родово заснованото насилство. Прашалникот беше доставен директно до испитаниците со спроведување на разговор/ интервју или прашалниците беа доставени електронски. Испитаници беа вкупно 16 лица од четири градови и тоа Скопје, Битола, Штип и Гостивар, од кои четири судии, четири адвокати, четворица претставници на МВР, тројца претставници од ЦСР и еден јавен обвинител.

Прашалникот се состоеше од 22 прашања од кои дел беа затворени со повеќе дадени опции за одговор, додека на другите, отворените прашања, испитаникот можеше да даде слободно формулиран одговор, односно мислење.

По обработка на одговорите дадени во прашалникот, се утврди дека на дел од прашањата немаат даден одговор сите испитаници, додека на дел од прашањата дадени се повеќе опции како одговор.

Анализата на прашалниците ја даде следнава состојба:

Во однос на прашањето дали постојат доволно прописи во Република Македонија кои обезбедуваат пристап до правда на жените и еднакви можности, 10 од 16 испитаници одговориле потврдно (да) - дека во РМ има доволно прописи кои обезбедуваат пристап до правда на жените, додека останатите одговориле дека со постоечките прописи пристапот до правда на жените е делумно обезбеден.

Кои се прописите со кои се овозможува ефективна заштита на правата на жените, беше следно поставено прашање. Испитаниците дадоа различни одговори во врска со прописите со кои се овозможува ефективна заштита на правата на жените од кои според еден од испитаниците со сите прописи се обезбедува заштита, поради тоа што во сите закони се предвидени одредби за гарантирање на правото на еднаквост. Другите прописи кои се наведени се:

Законот за превенција, спречување и заштита од семејно насилство; Повелбата на ОН за човекови права; Кривичен законик; Устав на РМ; Законот за еднакви можности на жените и мажите, Националната

стратегија за родова рамноправност, Законот за семејство, Законот за социјална заштита, Законот за општата управна постапка, Законот за пензиско и инвалидско осигурување, Законот за безбедност и здравје при работа, Законот за спречување и заштита од дискриминација, Законот за заштита од вознемирување на работно место, Законот за бесплатна правна помош и Законот за народниот правобранител.

Следно прашање беше да се наведат причините за кои испитаниците сметаат дека го предизвикуваат родово заснованото насилство. Како причина за родово заснованото насилство наведени се нерамноправноста, недостатокот од едукација, економски зависната положба на жената, лабилно поставените брачни односи, традиционалните сфаќања за улогата на жената, физичката разлика, перцепцијата за жената и нејзината улога на послушност.

Во однос на пријавувањето на родово заснованото насилство, според најголем дел од испитаниците - 14, истото се пријавува повремено, додека само според двајца испитаници се пријавува често.

Од облиците на родово засновано насилство, испитаниците сметаат дека најзастапено е семејното насилство а во рамки на истото психолошкото и физичкото, од кои повеќето сметаат дека физичкото насилство е позастапено. Само еден испитаник одговорил дека сексуалното вознемирување е најзастапено како родово засновано насилство.

Во однос на ефикасноста на заштитата на жртвите на родово засновано насилство и предлози за подобрување на истата, неколку од испитаниците сметаат дека заштитата на жените жртви на родово засновано насилство е ефикасна. Според еден испитаник, ефикасноста зависи од тоа колку жената соработува. Според оние кои не сметаат дека има ефикасна заштита предлозите за подобрување на заштитата се: подобрување на институционалната соработка и координација, вклучување во процесот на Министерствата за здравство и Министерството за образование и наука, како и информирање/едукација на граѓаните.

Според искуството на испитаниците, на прашањето кој повеќе пријавува случаи на семејно насилство, најголем дел од одговорите на испитаниците, е дека најчесто пријавуваат жените, додека според двајца тоа се другите членови на семејството. Еден испитаник одговорил дека други лица кои не се членови на семејството имаат пријавено случај на семејно насилство.

Од одговорите на испитаниците на прашањето кој најчесто е жртва на телесни повреди и психички трауми при семејно насилство, се покажува дека најчести жртви се жените. Повеќе од половината од испитаниците одговориле дека покрај жените, жртви се и децата.

Со цел да утврдиме колку ефективно се спроведуваат привремените мерки предвидени со Законот за заштита од семејно насилство, беше поставено прашање на кое, 10 (десет) од испитаниците одговориле дека привремените мерки предвидени со Законот за заштита од семејно насилство се спроведуваат делумно ефективно, 5 (пет) дека спроведувањето на мерките е ефективно, додека 1 (еден) одговорил дека истите немаат ефективност.

Дали во текот на постапка каде жената е изложена на нееднаков третман или е жртва на вознемирување и било какво насилство, се случува пријавата или тужбата да биде повлечена или жената да го промени дадениот исказ, беше едно од прашањата. Во одговорите постои поделеност на испитаниците. Половина од испитаниците сметаат дека тоа се случува често, додека според останатите ваквите случаи се реткост.

За да утврдиме кои се најголемите пречки со кои се соочуваат жените жртви на родово засновано насилство (жени жртви на семејно насилство, силувани, жени жртви на трговија со луѓе..) при барање на помош или остварување на одредено право во институциите, испитаниците беа запрашани да дадат свое мислење согласно нивното искуство во институцијата каде работат. Во рамки на ова прашање беа вклучени шест опции на одговори при што за секоја од опциите дел од испитаниците сметаат дека претставува пречка при барање на помош или при остварување на некое право на жените жртви на родово засновано насилство. 5 (пет) сметаат дека пречка е бесплатната правна помош; 4 (четворица) од испитаниците, дека причината е недостаток на кадри (професионалци – на пример, социјален работник,

адвокат, полициски службеник), најголема е бројката на испитаници кои сметаат дека е во прашање капацитетот на прифатни центри и сместување како и координацијата помеѓу надлежните институции/меѓуинституционална соработка.

Според двајца пречката е немање 24 часа достапни телефонски линии за пријавување. При ова прашање дадена е и опција „друго“ и наведени се како пречка: менталитетот, длабоко вкоренети сфаќања, економската зависност, лекарската процедура и обезбедување на лекарско уверение кое е скапо.

На прашањето дали и колку при докажување на постоење на вознемирување на работното место со злоупотреба на положбата постојат потешкотии при обезбедување на докази, само двајца од вкупниот број на испитаници сметаат дека не постојат потешкотии при обезбедување на докази за постоење на вознемирување на работното место.

Испитаниците сметат дека припадноста на одреден пол, нема влијание врз односите меѓу колегите во институцијата/организациската каде работат. Три (3) од шеснаесет (16) испитаници сметат дека припадноста на одреден пол носи привилегии во нивната работна средина и привилегиите се однесуваат на унапредувањето. Не е прецизно наведено од страна на тројца (3) од испитаниците за кој пол се однесуваат привилегиите при унапредувањето.

На прашањето дали полот е пречка или предност за добивање раководна функција во институција/организациска/работна средина, најголемиот дел од испитаниците сметаат дека полот не е пречка или предност за добивање раководна функција во определена институција/ организациска/работна средина.

Од испитаниците беше побарано да дадат предлози за надминување на пречките со кои се соочуваат жените при остварување на своите права. Од можни 6 (шест) опции како одговор на прашањето како предлог за надминување на пречките се наведени: јакнењето на меѓуинституционална соработка за кое се изјасниле половина од испитаниците, ефективното спроведување на постоечката регулатива за кое се изјасниле 7 (седум), обезбедувањето на доволно финансиски средства за кое се определиле како опција 5 (пет) од испитаните лица, почетни и/или специјализирани обуки за кадрите според двајца и промена на менталитетот за која се изјаснил еден испитаник. Дел од испитаниците давале како опција два можни одговори.

За да дознаеме колку испитаниците се вклучени во обуки, или друг вид на мерки за подигање на свеста и препознавање на специфичните потреби на жените при работењето со нив, беше поставено прашањето колку во институциите каде работат се организираат обуки или се преземаат друг вид на мерки. Во однос на ова прашање постои поделеност во одговорите на испитаниците, што значи дека кај дел од институциите или за дел од професионалната фела се организираат обуки и се преземаат мерки, додека кај дел тоа не се прави доволно.

Во однос на состојбата со еднаква застапеност на жените кога станува збор за избор на претседател во судовите, како и при избор на вишите јавните обвинители и јавниот обвинител на РМ, само еден одговорил дека најчесто на овие позиции се избираат припадници на машкиот пол. Во однос на застапеноста на жените во адвокатските друштва како основачи, поголемиот дел од испитаниците кои дале одговор – 7 (седум) од вкупно 12 лица дека сметаат дека во адвокатските друштва како основачи се застапени повеќе мажите.

Дел од прашањата се однесуваа на усогласеноста на македонското законодавство со меѓународните стандарди во делот на заштитата на принципот на родова еднаквост (не дискриминација) и заштита на жените од родово заснованото насилство.

Од одговорите на испитаниците се забележува дека за 13 испитаници законодавството на РМ е компатибилно/хармонизирано со меѓународните акти кои се однесуваат на заштитата на принципот на родова еднаквост (не дискриминација) и заштита на жените од родово заснованонасилство.

Како важен меѓународен инструмент за заштита од родово засновано насилство, е наведена Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилство врз жените и семејно насилство (Истамбулската конвенција), која РМ сеуште ја нема ратификувано. За да го испитаме ставот и мислењето на испитанците за потребата од ратификација беше поставено прашањето дали во најкус

временски рок РМ треба да се приклучи кон земјите кои веќе ја имат ратификувано Конвенцијата, еден испитаник не смета дека РМ треба да ја ратификува Истамбулската конвенција, додека сите останати сметат дека Конвенцијата е потребно да биде ратификувана.

На прашањето колку РМ во случај на ратификување на Истамбулската конвенција има капацитети да ги спроведе одредбите на истата (усогласување/ менување на постоечките прописи и практична примена), најголем дел, односно 8 (осум) од испитаниците одговориле на оваа прашање (13 испитаници вкупно одговориле) и сметаат дека РМ нема капацитети да ги спроведе одредбите (усогласување/ менување на постоечките прописи и практична примена).

Од одговорите на прашањата на професионалната фела за пристапот до правда на жените и нивниот еднаков третман во општеството може да се заклучи дека:

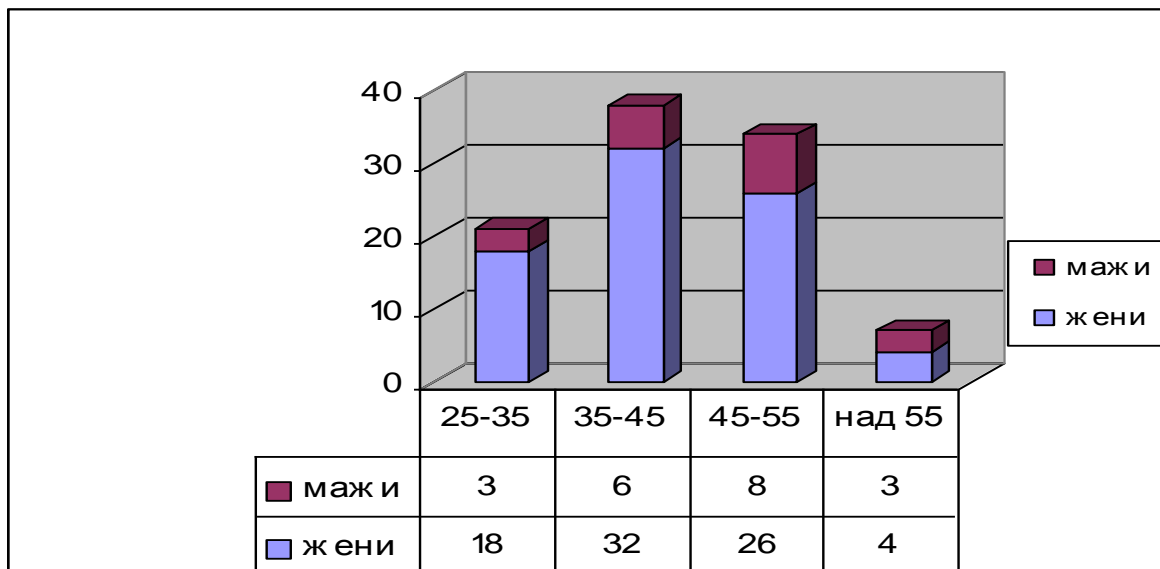
- Во РМ постојат голем број на прописи односно Уставот на РМ, меѓународните акти, законите и подзаконските акти во кои е инкорпорирано начелото на еднаквост и не дискриминација по основ на пол, вклучувајќи афирмативни законски решенија, како и забрана за нееднакво постапување кон луѓето по основ на пол. Дополнувањето на регулативата е потребно да биде во насока на родово заснованото насилство што би се постигнало со инкорпорирање на придобивките од Истамбулската Конвенција, со оглед на фактот дека е неспорна потребата за ратификација на истата.
- Како најзастапено родово засновано насилство е физичкото насилство врз жената во рамки на семејното насилство, по што следи психолошкото насилство врз жената. Со оглед на тоа дека се работи за професионалци практичари станува збор за најчесто пријавуван вид на насилство кое е најпрепознатливо и за кое има пракса во работењето на надлежните институции. Дека е често насилството врз жените (физичко и психолошко) во рамки на семејното насилство, укажува и фактот што според испитаниците, жените се оние кои најчесто пријавуваат семејно насилство.
- Еден од клучните проблеми со кои се соочува општеството и институциите при овозможување на заштита на жените како и еднаков третман, воопшто е непримената на важечките прописи во РМ, недостатокот на институционалната соработка, координацијата и оперативноста при постапувањето. Затоа се поставува прашањето за потребата од евентуални измени и дополнувања на важечките прописи и/или обуки/едукација на кадрите во насока на развивање на соработката и ефективна примена на постоечките прописи.
- Според дадените одговори неспорно е дека во РМ не постои доволно свест за пријавување на родово заснованото насилство и воопшто разбирање за тоа, што е родово засновано насилство.
- Во рамки на судовите, помеѓу адвокатите, јавните обвинители, ЦСР и МВР, според перцепцијата на вработените, не постои дискриминација по основ на пол. Може да се забележи дека единствено постои поголема застапеност на адвокати основачи на друштва, меѓутоа доколку се земе во предвид бизнис сферата во РМ и традиционалното разбирање за улогата на жената, поголемата застапеност на мажите е очекувана.

3.3 Резултати од спроведената анкета⁶

Анкетниот прашалник се состоеше од тринаесет затворени и четири полуотворени прашања. При истражувањето беа запазени демографските податоци на анкетираниите како: пол, возраст, вработеност, образование и етничка припадност.

⁶ Анкетата е спроведена со 102 граѓани од кои во Скопје 25% од вкупно анкетираниите лица, во Битола со 20%, во Гостивар со 26% и во Штип 29% од испитаниците.

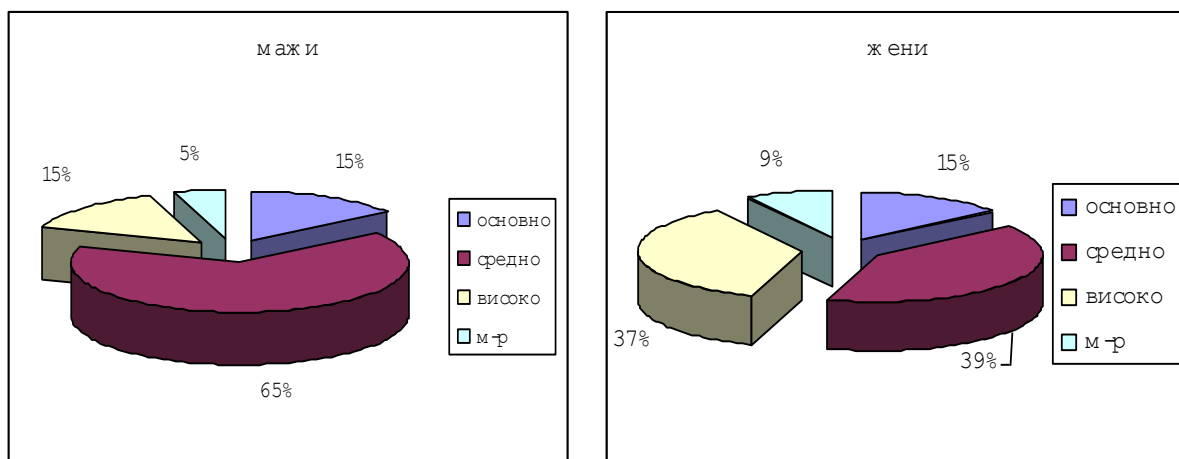
Табела бр. 1: Структура на испитаниците според пол и возраст

Според полот од анкетираниите 20 % се мажи и 80% жени.

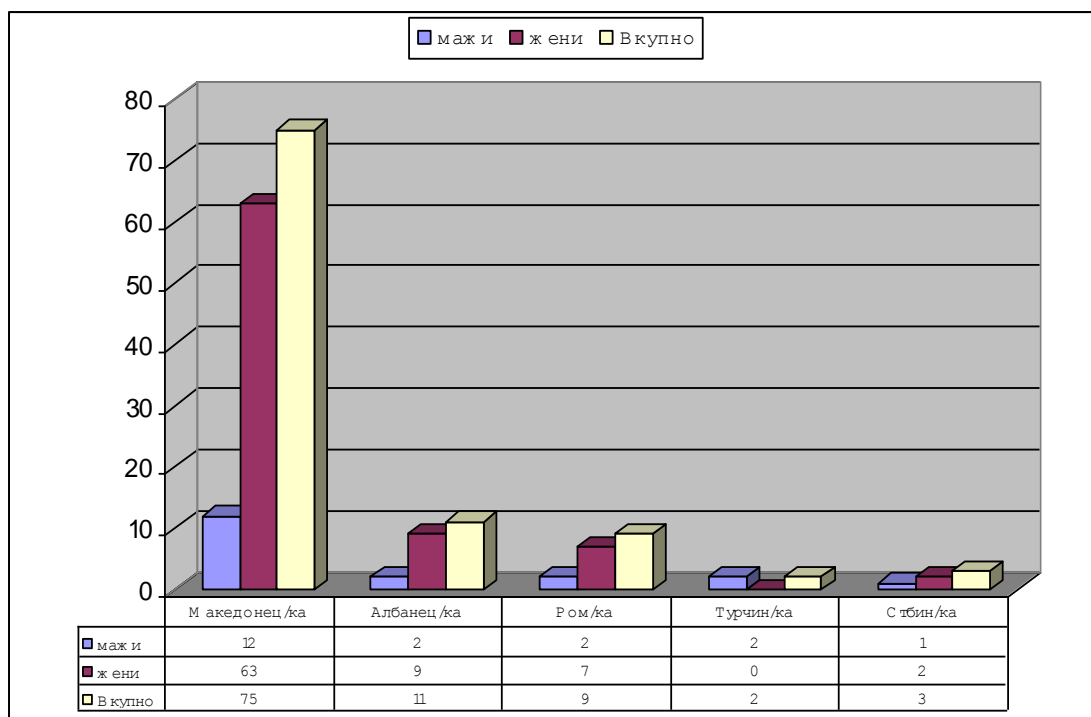
Доминантна возрастна група испитаници се жени на возраст од 35-45 години застапени со 33% од лица од вкупниот број на испитаници. Потоа следуваат жени на возраст од 45-55 години застапени со 27%, 18% од испитаниците се жени на возраст од 25-35 години и 4% се жени над 55 години. Кај мажите испитаници најзастапена е возрастната група од 45-55 години со 8% од лица, на возраст од 35-45 години кои се 6% од испитаниците и по 3% лица се на возраст од 25-35 години како и постари од 55 години.

Табела бр. 2: Структура на испитаниците според пол и образование

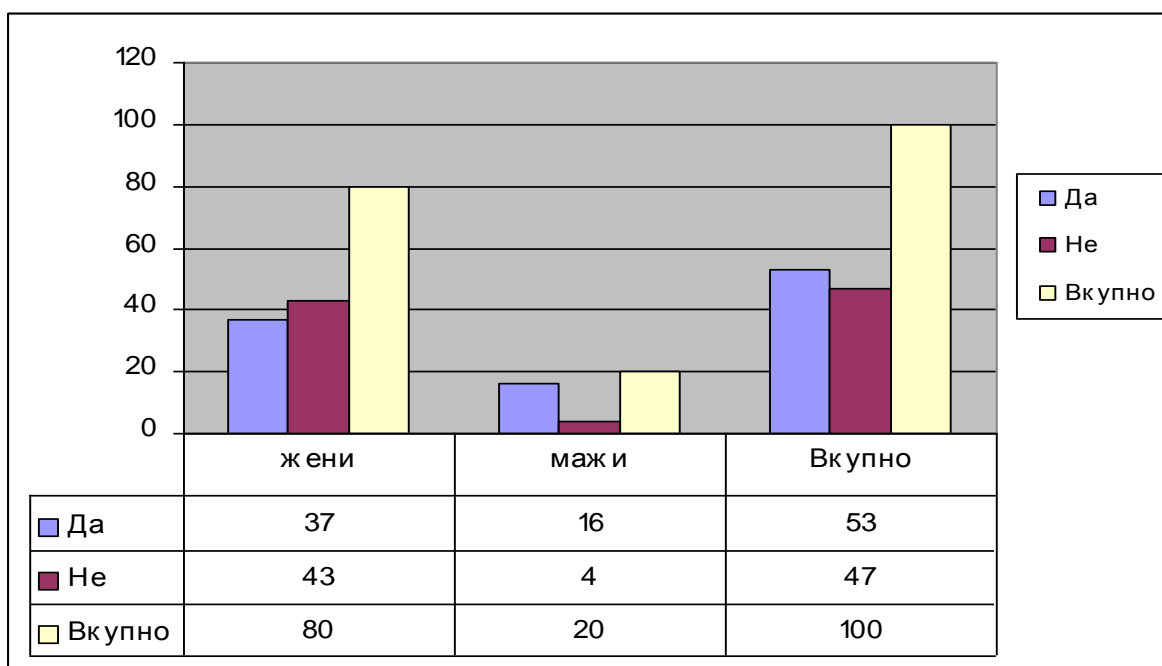
Кај испитаниците во оваа анкета доминантно е средното образование особено кај мажите 65% од испитаниците и кај жените 39%, потоа следува високото образование со 37% кај жените и 19% кај мажите испитаници, со по 15% застапено е основното образование и кај жените и кај мажите и 9% од жените, односно 5% од мажите имаат завршено постдипломски студии од I степен.

Табела бр. 3: Структура на испитаниците според пол и етничка припадност

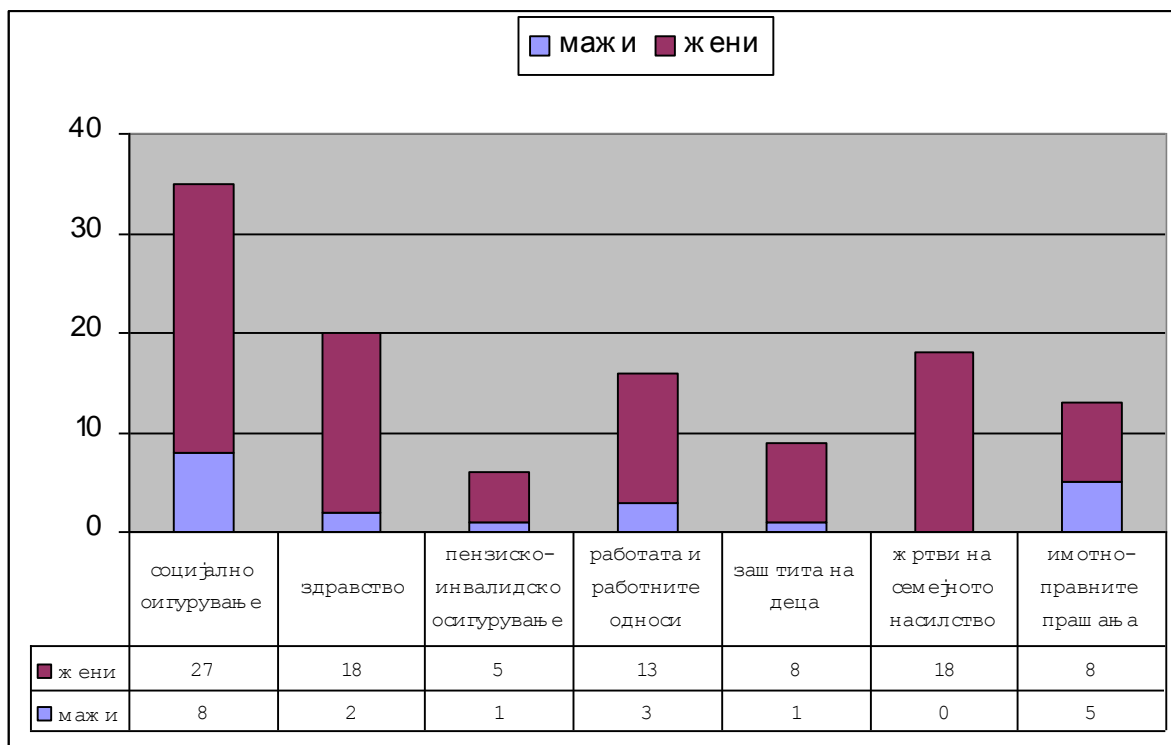
Најголем број од испитаниците се жени од македонска етничка припадност 63% лица и мажи Македонци 12 % или вкупно 75% од сите испитаници. Потоа следуваат 9% жени Албанки и 2% мажи Албанци или вкупно 11% од испитаниците, жени Ромки се 7% и мажи Роми 2% или 9% вкупно од испитаниците, 2% жени се изјасниле како Србинки и 1% мажи Срби односно вкупно 3% од сите испитаници, 2% од испитаниците се мажи Турци додека нема жена од Турска етничка припадност.

Табела бр. 4 Структура на испитаниците според пол и вработеност

Поголем број од испитаниците 53% се вработени, додека според полот поголем е број на невработени жени или 43% и 37% вработени жени. Од мажите учесници во анкетата 16 % се вработени и 4 % невработени.

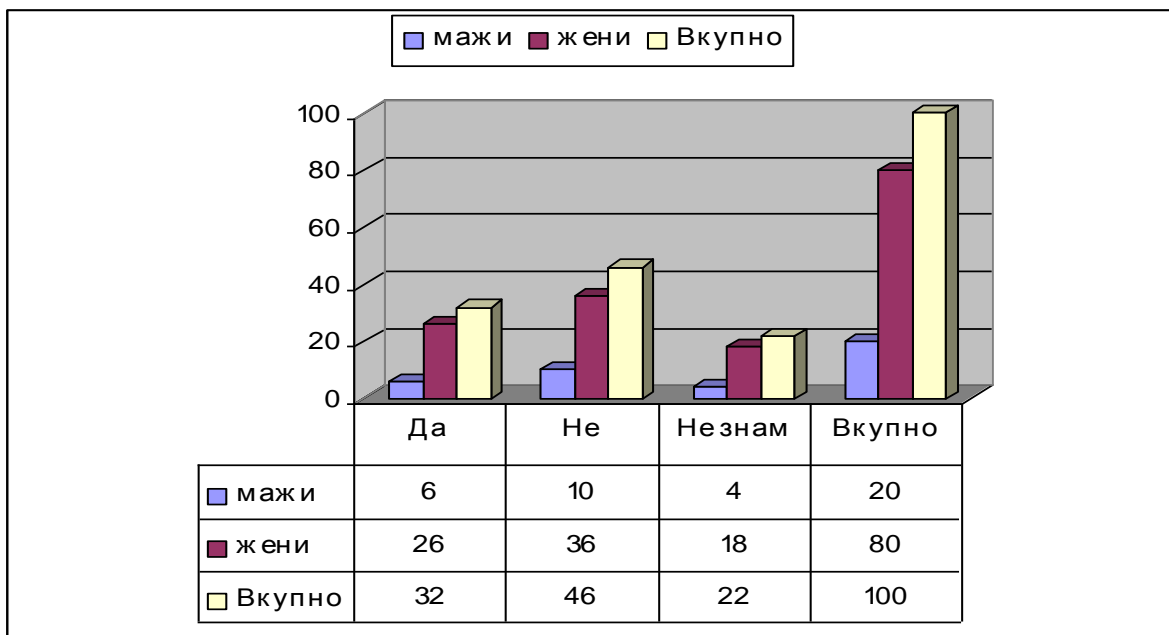
Табела бр. 5 Структура на испитаниците според пол и области поврзани со прашања за кои имале потреба од пристап до правда

Во однос на потребата за кое прашање или во која област испитаниците имале потреба од пристап до правда, дадени се повеќе одговори односно дел од испитаници имаат заокружено повеќе понудени одговори. Може да се забележи дека најчеста област каде испитаниците имале потреба за пристап до правда и за мажите и за жените е поврзано со прашања од областа на социјалното осигурување. Впечатливо е дека жените испитанички имале потреба од пристап до правда во областа на здравството и како жртви на семејно насилство, за што има 18 одговори, потоа следува заштитата на децата и имотно правните прашања со по 8 одговори и најмалку или 5 одговори за пензиско и инвалидско осигурување.

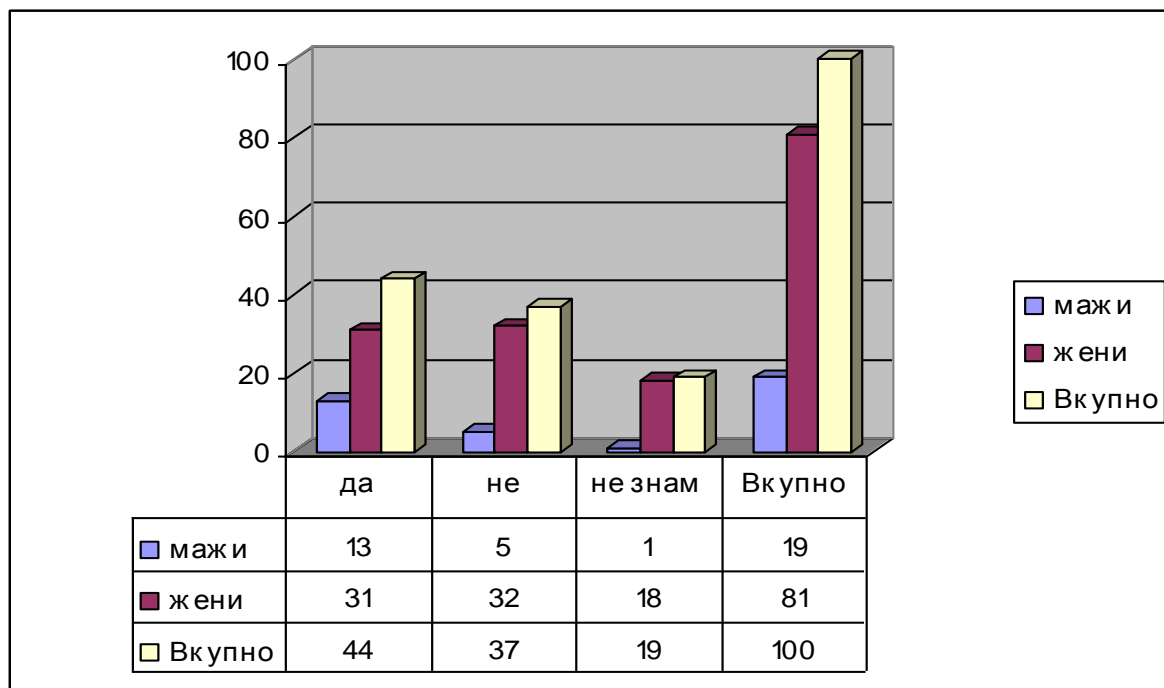
Од испитаниците мажи покрај социјалното осигурување, забележливо е дека дури 5 од нив имале потреба од пристап до правда во областа на имотно правните прашања, потоа, 3 одговори за прашања поврзани со работата и работните односи, 2 одговора за областа на здравството и по 1 одговор за заштита на децата и пензиско инвалидско осигурување. Она што е забележливо е, дека ниту еден маж немал потреба од пристап до правда како жртва на семејно насилство. Исто така нема ниту еден одговор како од жените така и од мажите испитаници, за потреба од пристап до правда за прашања поврзани со заштита на жртвите од казниви дела, заштита на жртвите од трговија со луѓе, признавање на право на азил или пак да наведат некоја друга област.

Табела бр. 6 Дали државата се грижи за ефикасно и ефективно обезбедување на пристап до правда на жените

На прашањето „Дали сметате дека државата се грижи за ефикасно и ефективно обезбедување на пристапот до правдата на жените,“ најголем број од испитаниците одговориле со не или 46% лица од кои жени 18% и 4% мажи, 32% од испитаниците сметаат дека државата се грижи за ефикасно и ефективно обезбедување на пристап до правда на жените од кои 26% се жени и 6% се мажи. Релативно е висок процентот на испитаници кои одговориле со „не знам“ 22% од кои жени се 18% и мажи 4%.

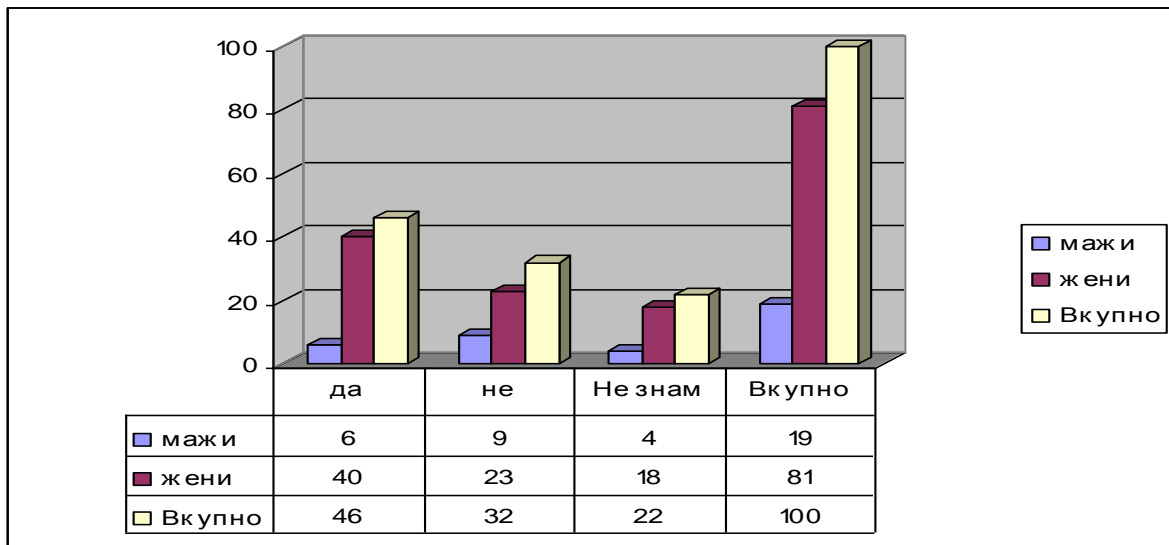
Табела бр. 7 Дали правниот систем е пристапен подеднакво за жени и мажи

Следното прашање во анкетата се однесува на „Дали правниот систем е пристапен подеднакво и за жените и за мажите,“ на кое најголем процент од испитаниците одговориле со Да или 44% од кои 31% жени и 13% мажи. Сепак поголем е процентот (32%) на жени кои сметаат дека правниот систем не е подеднакво пристапен за жените и мажите и само 5% од мажите го делат ова нивно мислење со што вкупниот процент од сите испитаници кои дале ваков одговор е 37%. Од испитаниците 19% дале одговор дека не знаат од кои 18% се жени и само 1% мажи.

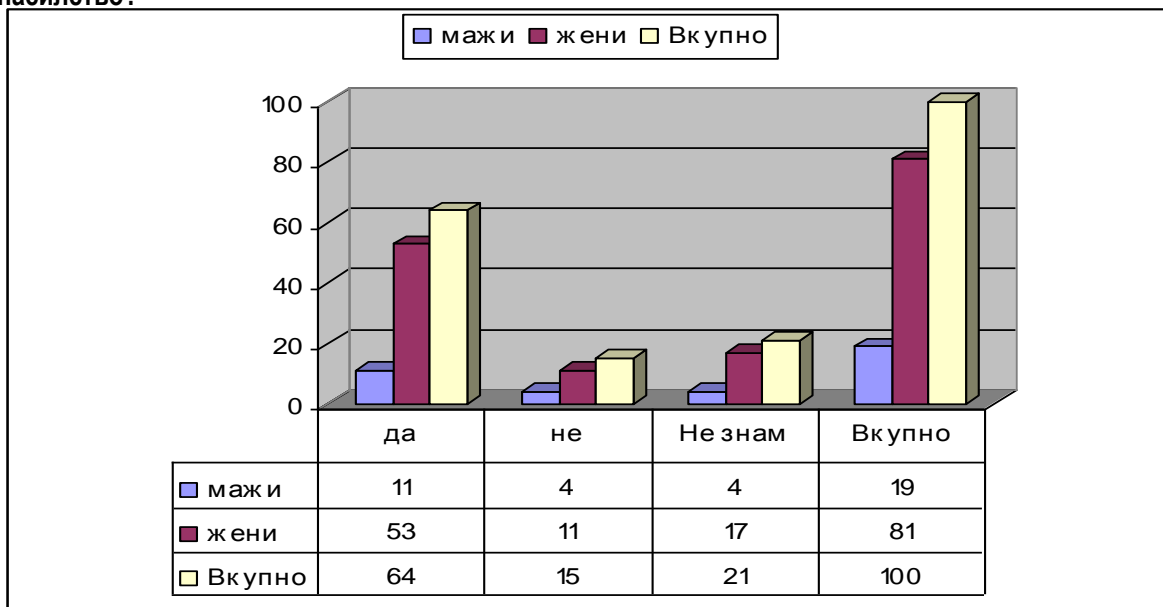
Како претпоставка за ваков одговор може да се дадат повеќе причини меѓу кои и жените и мажите не се доволно запознаени со законската регулатива, или пак дека не се свесни за специфичните потреби коишто ги имаат жените.

Табела бр. 8 Дали се запознаени со законските можности за пристапот на жените до правда

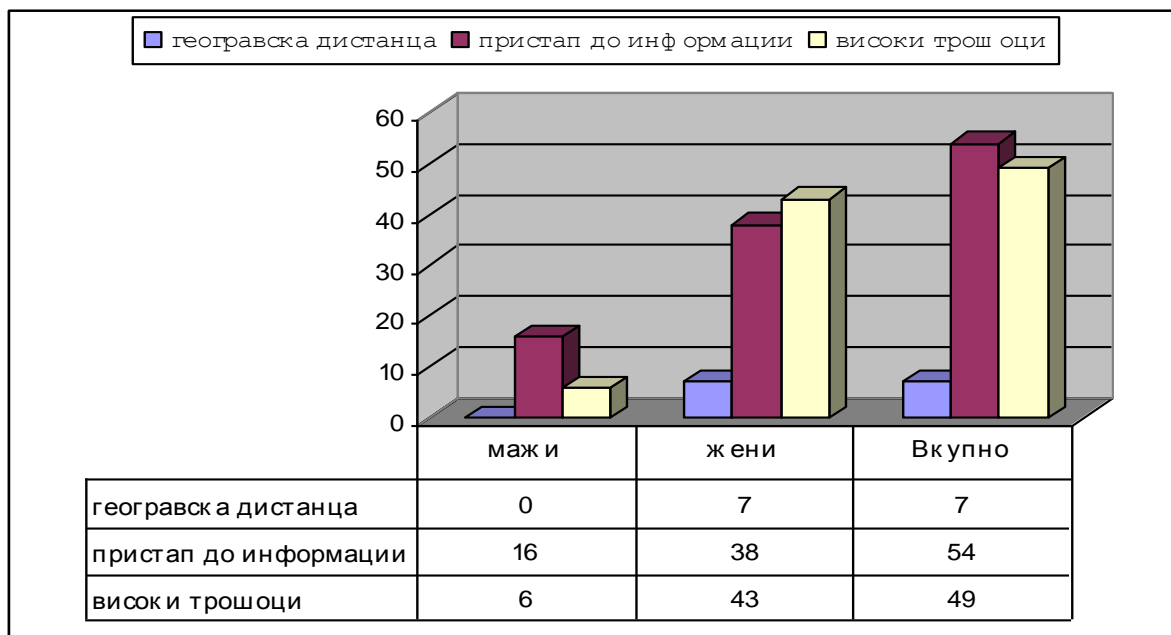
Во оваа насока говорат и резултатите од одговорот на следното прашање преку кое се согледува ставот и мислењето на граѓаните колку тие се запознаени со законските можности за пристапот на жените до правда. Иако најголем процент од анкетираниите 46% одговориле со „да,“ од нив 40% се жени и 6% се мажи, сепак релативно е висок процентот на испитаниците како на жените така и на мажите кои одговориле со „не,“ 32% и 22% со „не знам,“.

Табела бр. 9 Дали знаат каде треба да се пријави/обрати жена/жртва на родово засновано насилство?

Во однос на прашањето дали знаат каде жена жртва на родово засновано насилство треба да пријави или да се обрати најголем процент од испитаниците 64% одговориле дека знаат, од нив 53% жени и 11% мажи. Помал е процентот на испитаниците (15%) кои одговориле со „не,, односно 21% „не знам,, од кои 11% жени, односно 17% „не знам,, и по 4% од мажите за двата одговори.

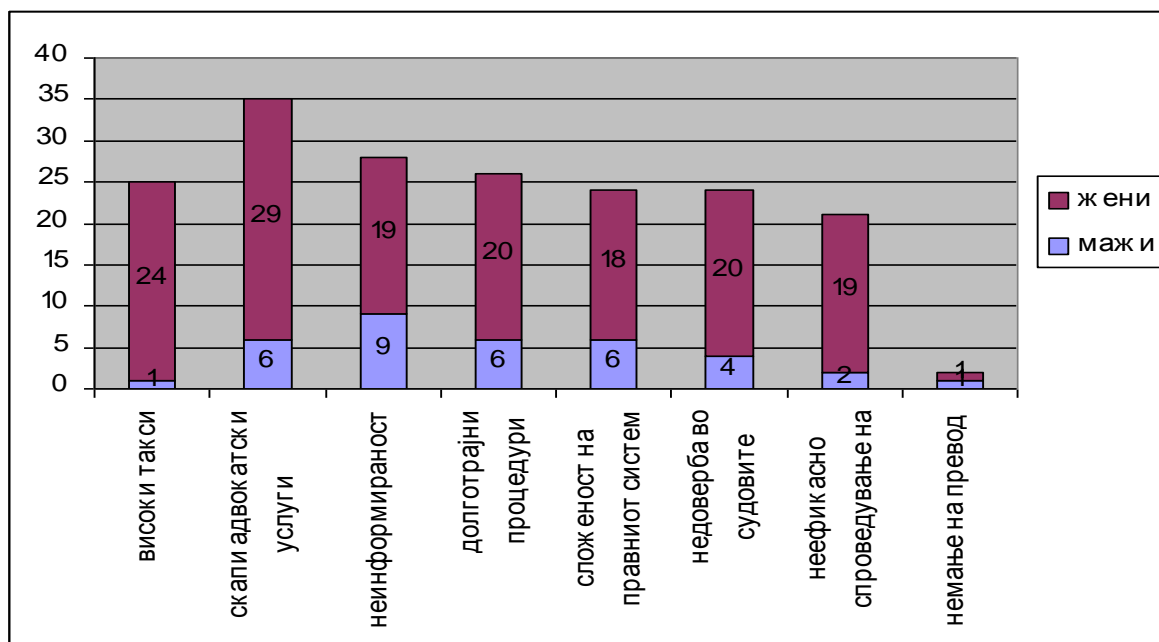
Табела бр. 10 Кои фактори влијаат на пристапот на жените до правда

На прашањето „Кои фактори влијаат на пристапот на жените до правда,, на испитаниците им се даде можност да заокружат повеќе понудени одговори како и можност да дополнат одредени фактори за кои сметаат дека влијаат. Од добиените одговори може да се заклучи дека испитаниците и жените и мажите

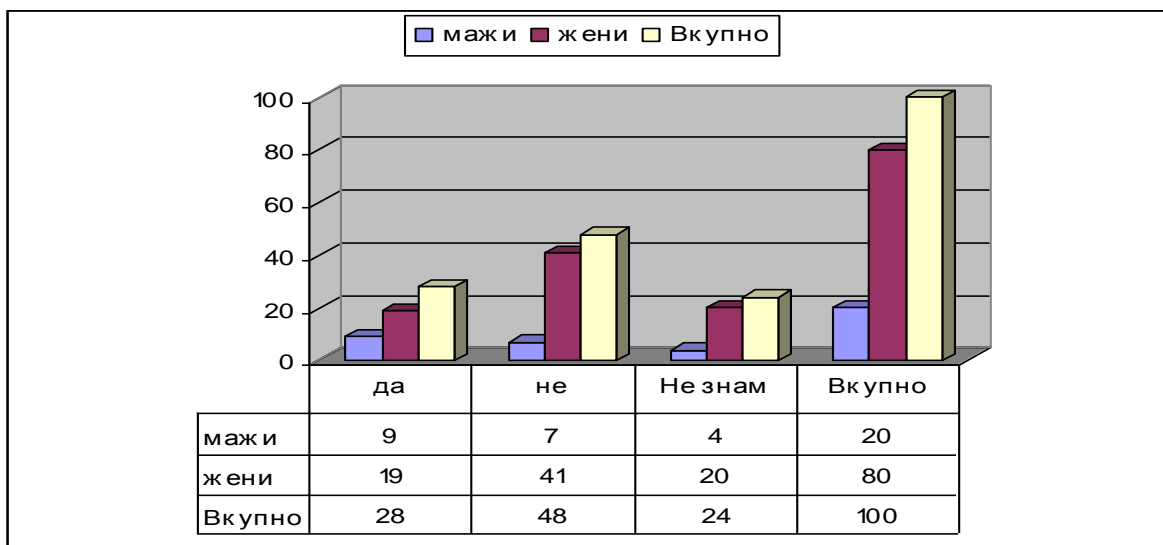
сметаат дека најголемо влијание има пристапот до информации, потоа следуваат високи трошоци, а само жените навеле дека географската дистанца има влијание врз пристапот до правда. Како свое дополнување испитаниците навеле дека влијание има работењето на институциите особено ангажирањето на полицијата.

Табела бр. 11 Кои се најзначајни пречки за жените во пристапот до судовите

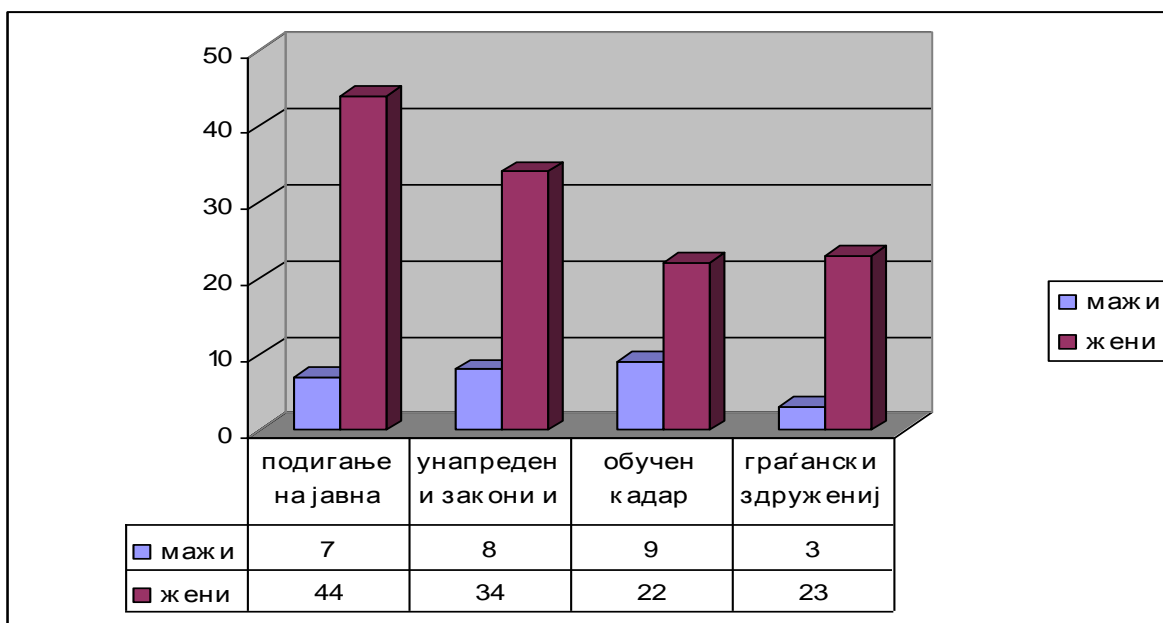
Генерално испитаниците сметаат дека најзначајна пречка за жените во пристапот до судовите се скапите судски услуги. Во однос на ова прашање се забележува мала разлика во одговорите на мажите и жените. Имено, поголем е бројот на одговори каде мажите сметаат дека недоволната информираност е најзначајната пречка за пристап на жените до судовите. Разлика се забележува и во однос на одговорот за високите такси кои според жените се следна значајна пречка, додека според мажите тоа се скапите адвокатски услуги и сложеноста на правниот систем. Значаен е бројот на одговори на жените кои како пречка ја наведуваат долготрајноста на процедурите и немањето доверба во судовите, веднаш по што следуваат одговорите за неисполнувањето на судските одлуки и неинформираноста. Најмал е бројот на одговори на жените и на мажите во однос на немањето превод, што претставува пречка во пристапот на жените до судовите. Во одговорите на ова прашање не може да се забележи значителна разлика помеѓу одговорите на мажите и жените, бидејќи поголем дел од испитаниците имаат заокружено повеќе одговори што упатува дека сите наведени одговори имаат одредено влијание и испитаниците не можеле да направат градација според степенот на значење.

Табела бр. 12 Дали судовите еднакво ги третираат мажите и жените

Од испитаниците се побара да го дадат своето мислење дали судовите имаат еднаков третман кон жените и мажите. Најголем дел од испитаниците односно 48% сметат дека судовите немаат еднаков третман кон мажите и жените. Од анкетираниите кои сметат дека судовите не ги третираат подеднакво жените и мажите, 41% се жени а само 7% мажи. Оваа покажува дека перцепцијата на жените и мажите се разликува кога станува збор за третманот на судовите кон нив. Најголем процент од мажите испитници 9% сметат дека судот има еднаков третман, а само 4% се изјасниле дека незнаат каков е третманот на судовите кон мажите и жените. Кај жените, по однос на ова прашање, висок е процентот односно 20% од нив незнаат каков е третманот на судовите, а 19% се изјасниле дека судовите подеднакво ги третираат жените и мажите.

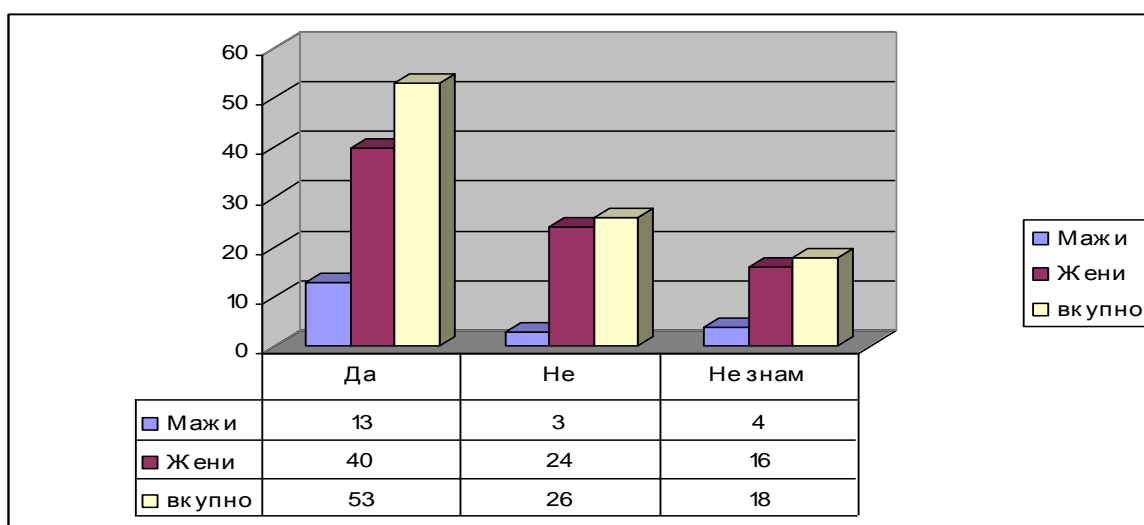
Табела бр. 13 Кои фактори го подобруваат пристапот на жените до правда

На прашањето „Кои фактори го подобруваат пристапот на жените до правда,, анкетираниите имаа можност да изберат меѓу четри понудени одговори или да напишат свој став и мислење за тоа.

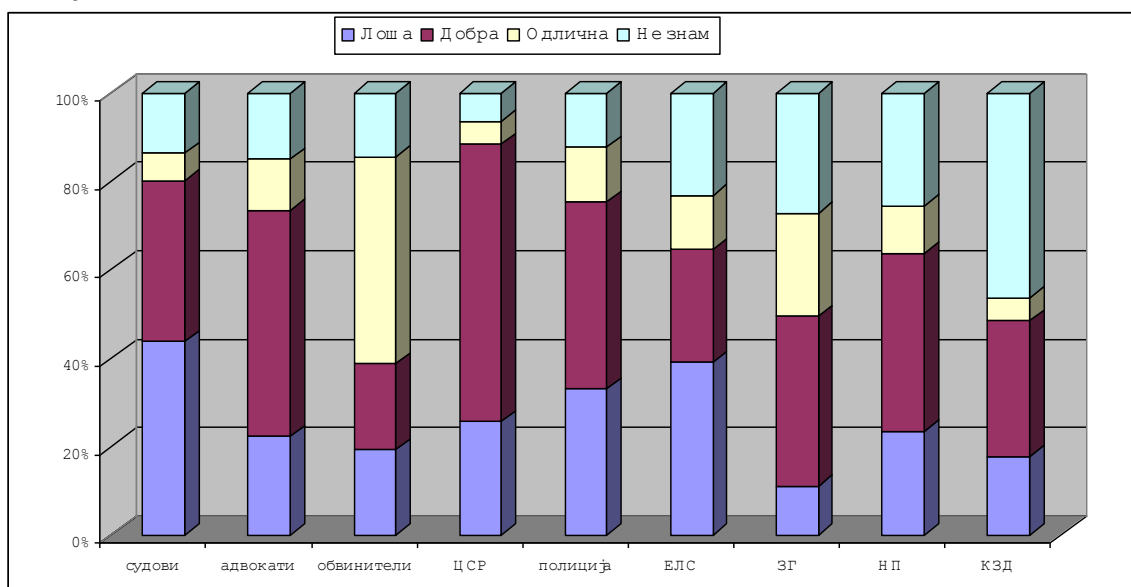
И во однос на ова прашање неколку испитаници дале повеќе од еден одговор а исто така дале и свое мислење. Во делот оставен за дополнителен одговор кој не е вклучен во понудените одговори, испитаниците одговориле „пократка процедура и поголема заштита во текот на процесот; поедноставување на процедурите и поголема ажурност на институциите,, се фактори кои можат да го подобрат пристапот на жените до правда.

Табела бр. 14 Дали постои разлики во пристапот до правда за жените од урбани и рурални средини

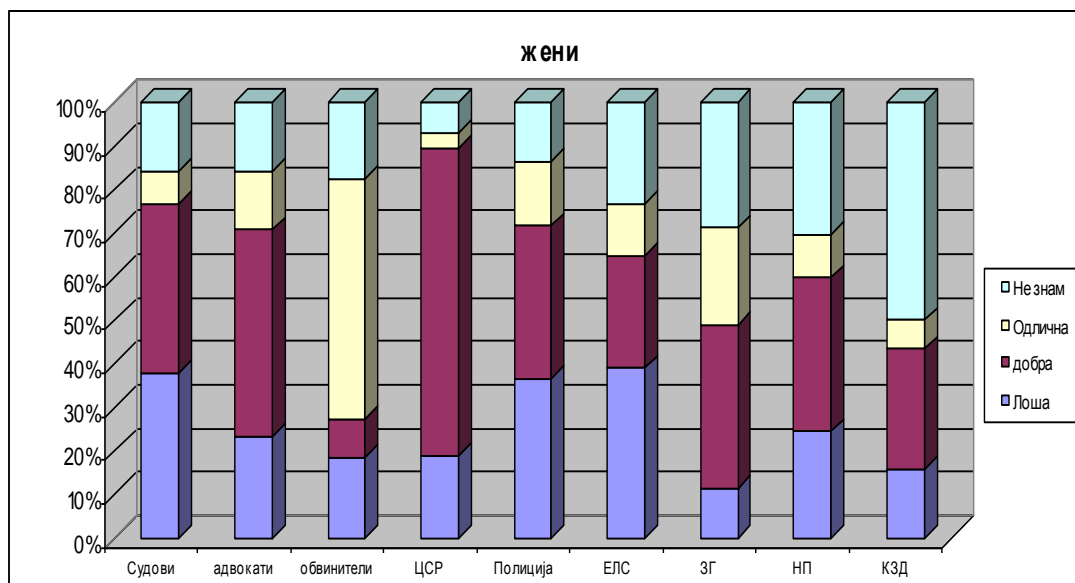
Со цел да утврдиме каков е ставот на анкетираниите за пристапот до правда на жените од руралните средини, наспроти жените од урбаните средини, беше поставено прашањето дали постои разлика до пристапот до правда за жените од руралните и урбаните средини. Половина од анкетираниите жени и повеќе од половина од анкетираниите мажи сметат дека постои разлика во пристапот.

Табела бр. 15 Како се оценува ефективноста на работата на институциите /организациите во обезбедување на пристап до правда на жените

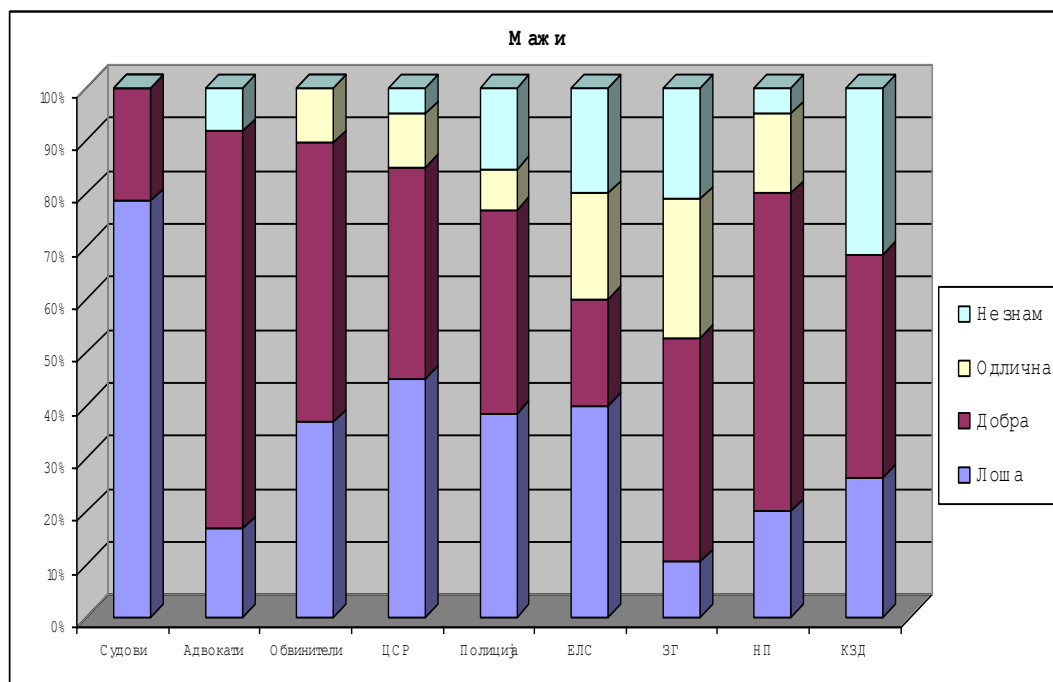

Од анкетираниите се побара да ја оценат работата на одредени субјекти и институции кои се дел од правниот систем. Испитаниците позитивно ја оцениле работата на обвинителите, на адвокатите и здруженијата на граѓани, а негативно ефикасноста на судовите и единиците на локалната самоуправа. Евидентен е големиот степен на одговор со „не знам,“ за работењето на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација. Најмногу одговори со просечна оценка „добра,“ има за работењето на Центрите за социјална работа.

Табела бр. 16 Како жените ја оцениле ефективноста на работата на институциите /организациите во обезбедувањето на пристап до правда на жените

Табела бр. 17 Како мажите ја оцениле ефективноста на работата на институциите / организациите во обезбедувањето на пристап до правда на жените

Дополнително, може да се забележат одредени разлики помеѓу ставовите на жените и мажите пред се во оценувањето на работата на судовите каде мажите во поголем степен сметаат дека нивната работа е лоша додека жените подеднакво одговориле дека ефикасноста на работата на судовите е и лоша и добра. Исто така се забележува разликата во однос на работата на адвокатите каде мажите сметаат дека е во поголем степен добра и никој не одговорил со одлична, додека жените дале одговор со добра.

Значајна разлика има во ставот на работењето на обвинителите, за кои жените во најголема мера сметаат дека е одлична, додека мажите во поголем степен ја оцениле како добра.

Во однос на оценувањето на работата на Центрите за социјална работа се забележува блага разлика во ставот помеѓу мажите и жените во однос на нешто повисок степен на одговори кај мажите со „не знам,“ што може да говори за немање на искуство или сознанија за работењето на оваа институција.

4. ГЕНЕРАЛНИ ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

4.1 ЗАКЛУЧОЦИ

- Со потпишувањето на Конвенцијата на Совет на Европа или Истанбулската конвенција за спречување и борба против насилство врз жените вклучувајќи го и домашното насилство во 2011 година, во РМ се создадоа услови за преземање на конкретни мерки за превенција, заштита на жртвите на родово засновано насилство и кривичен прогон на сторителите на овој вид насилство вклучувајќи го и домашното насилство;
- Со измените на Кривичниот законик од 2014 година и Законот за кривична постапка од 2013 година, се унапреди кривично правната заштита за дејствијата на семејно насилство вклучително и насилство спрема жената како и помош и заштита на жртвите и оштетените во кривичната постапка во согласност со меѓународните стандарди;
- Со донесувањето на Законот за превенција, спречување и заштита од семејно насилство и вградувањето на стандардите на Истанбулската конвенција, направен е исчекор кон унапредување на системот на заштита на жените жртви на насилство вклучително и домашното насилство во граѓанската област;
- Насловот и опфатот на лицата на кои се однесува заштитата треба да се доведе во согласност со Истанбулската конвенција. Во оваа смисла Законот за превенција и заштита од семејно насилство треба да се однесува на превенција и заштита на жената од насилство вклучително и домашното насилство;
- Кривичното законодавство во моментот дава можност семејното насилство да се квалификува во контекст на кривичните дела од омраза каде основот е пол и род - член 39 став 5 од Кривичниот законик;
- Насилството врз жената како едно од најсериозните форми на повреда на човековите права, се дефинира како родово засновано насилство во Законот за превенција, спречување и заштита од семејно насилство;
- Одредени кривични дела од Истанбулска конвенцијата како што се демнење, сексуално насилство и силување, принуден брак и генитално обрежување не се содржани и/или усогласени со стандардите на оваа конвенција;
- Во РМ постои широка правна рамка со која се овозможуваат еднакви можности на жените и мажите во различни области од општественото живеење;
- Во сите основни судови во РМ не се води родово поделена статистика за утврдување во колку од поведените кривични постапки оштетениот е жена или маж;
- Генерално, испитаниците сметаат дека недостасува ефикасно и ефективно обезбедување на пристапот до правда на жените, и државата не осигурува подеднаков пристап на жените и мажите до правда односно пристапот до правда не е прилагоден на специфичните потреби на жените;
- Дискриминацијата врз жената заснована на родови стереотипи, стигма, патријархални норми и родово засновано насилство го оневозможува и/или отежнува пристапот на жената до правдата врз еднаква основа како и мажот;
- Државните институции не се доволно родово сензитивни за специфичните потреби на жените за обезбедување на еднаков пристап до правда;
- Подеднакво и мажите и жените не се информирани за своите права и за можностите што институциите во државата им ги овозможуваат за пристап до правда;
- Од анкетата произлегува дека најчеста област во која граѓаните имаат потреба за пристап до правда, подеднакво и за мажите и за жените е поврзано со прашања од областа на социјалното осигурување. Кај жените најчесто тоа се прашања поврзани со здравствената заштита и заштитата

од семејно насилство. Имотно правните прашања и работните односи се најчести барања кај мажите за пристап до правда;

- Поголемата информираност, географската оддалеченост на институциите, пониските судски трошоци, поедноставни правни процедури се дел од факторите кои можат да го подобрат пристапот до правда на жените;
- Анализата покажува дека перцепцијата на мажите и жените за третманот на судовите кон нив се разликува. Жените сметат дека судовите кога станува збор за пристап до правда немаат еднаков третман земајќи го во предвид полот, односно специфичните потреби на жените. Мажите сметат дека третманот е еднаков иако голем дел од нив незнаат дали е еднаков;
- Невработените жени жртви на семејно насилство немаат свое лично здравствено осигурување. Затоа многу често не добиваат медицинска документација и не одат на лекар/преглед. Оваа административна пречка насилниците ја користат за уцена и заплашување на жртвите дури и кога го напуштаат домот;
- Жените од рурални средини имаат поголеми пречки во остварувањето на пристапот до правда од жените кои живеат во урбани средини;
- Од Анализата произлегува дека институциите кои нудат правна помош и заштита на правата на граѓаните е многу мала во споредба со довербата кон здруженијата на граѓани;
- Најголем е бројот на кривичните постапки за кривичното дело Телесна повреда при вршење на семејно насилство – член 130 став 1 и 2 од Кривичниот законик и Загрозување на сигурноста при вршење на семејно насилство – член 144 став 1 и 2. Чест проблем е откажување на жртвите на семејно насилство од постапките против сторителите поради праксата во која најчесто се упатуваат на граѓанска постапка;
- Најголем број на поведени кривични постапки за конкретните кривични дела по член 130 став 1 и 2 и член 144 ставови 1 и 2 од КЗ, каде оштетениот е припадник на женскиот пол се во Основниот суд Куманово, Основниот суд Скопје, Основниот суд Кочани и Основниот суд Кавадарци;
- Нема пристапност на програми за работа со сторители на семејно насилство, особено во контекст на постоечките програми за насилници на целата територија на Република Македонија;
- Капацитетите за сместување на жртви на семејно насилство се недоволни, односно постојните 4 засолништа за жени жртви на насилство (Скопје, Битола, Св.Николе и Кочани), кои се во сопственост на државата и 2 интервентни засолништа на граѓански здруженија, не ги задоволуваат меѓународните стандарди и потребите за ефикасна заштита и помош на жртвите на ова насилство. Исто така, отворено останува прашањето за нивна функционалност.

4.2 ПРЕПОРАКИ

1. Да се забрза постапката за ратификација на Конвенцијата на Советот на Европа за превенција и борба против насилство врз жената и домашно насилство/ Истанбулска конвенција;
2. Да се обезбеди ефективно спроведување на законската регулатива што ќе овозможи темелна родово сензитивна истрага на случаите на секаков вид на насилство вклучувајќи го домашното насилство и казнување на сторителите;
3. Натомошно доусогласување на Кривичниот законик на РМ со Истанбулската Конвенција преку воведување на посебно кривично дело: убиство на жена (femicide), генитално обречување, демнење, насилство врз жената што ќе обезбеди заштита од економско и психолошко насилство и целосно редефинирање на содржината на кривичното дело Силување од член 186 со цел негово усогласување со конвенцијата и праксата на Европскиот суд за човекови права. Во случаи на семејно насилство, со лесна телесна повреда, во кривичното дело: Лесната телесна повреда од член 130

став 2 од КЗ гонењето да се презема *ex officio* и притоа да не зависи истрагата од согласноста на жртвата за прогон;

4. Да се обезбеди родова еднаквост, односно еднаквост меѓу мажите и жените не само *de jure* туку и *de facto* што ќе овозможи еднаков пристап на жените и мажите до правда преку образование;
5. Да се обезбеди жртвите да имаат пристап до ефективни правни лекови и средства за заштита, вклучувајќи и соодветен број на функционални засолништа за итно сместување достапни во сите делови на земјата, во соработка и јавно приватно партнерство со граѓанските организации и приватниот сектор;
6. Центрите за социјална работа да даваат поддршка на жртвата со цел надминување на стравот и нивно одвраќање на натамошното гонење;
7. Жртвите на семејно насилство да добијат целосна и бесплатна здравствена заштита, независно дали имаат или немаат здравствено осигурување и да бидат ослободени од партиципација;

Континуирано спроведување на општи и специјализирани обуки на сите нивоа за стручни лица кои постапуваат со жртви или со сторители на насилство спрема жената, вклучително и семејното насилство, за спречување и откривање на таквото насилство, еднаквоста меѓу жените и мажите, потребите и правата на жртвите, како и за спречување на секундарна виктимизација.

Особено за:

- Полициските службеници и граѓанските судии со цел разбирање и примена на интервентната мерка 34 од Законот– отстранување на сторителот од домот и забрана за приближување, и заради воспоставување нивна блиска соработка,
 - Полицијата и Јавните обвинители за примена на Член 39 став 5 од Кривичниот законик што ќе го олесни изготвувањето на полициските извештаи и обвинителниот акт,
 - МВР, МТСП и социјалните работници во однос на примена на новите законски стандарди во делот на проценката на ризик, подзаконските акти и протоколот за заедничко постапување,
 - Јавните обвинители со МВР за кривично-правната заштита на жртвите и нивна взаемна соработка;
 - Професионалците кои работат со активни мерки за вработување, особено при вклучувањето на жените жртви на родово засновано насилство и
 - Стручни лица за примена на одредбите од законите со кои се уредува одземањето на огнено оружје од лице кое нема дозвола за негово поседување (како превентивна мерка) и кога семејното насилство е сторено од лице кое има пристап и ракува со службено огнено оружје;
8. Да се иницираат измени и дополнувања на Законот за бесплатна правна помош во согласност со европските искуства, во насока на подобрување на системот на бесплатна правна помош во РМ со вградување на родово сензитивен аспект на жртвите на семејно насилство;
 9. Во Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната да се из земе семејното насилство и истиот да не влијае на ублажување на казната кај сторителите на семејно насилство и родово заснованото насилство со што ќе се испрати јасна порака за нулта толеранција на семејно насилство;
 10. Да се воспостави систематско следење на здравствената состојба (психолошки надзор) на полициските службеници, поради злоупотреба на оружјето и силата, од страна на овластените службени лица (последните инциденти на убиства на жени од нивна страна);
 11. Да се обезбеди спроведување на законската регулатива која се однесува на поседување и носење оружје, со цел превенција и заштита на животот и сигурноста на жртвата и децата;

12. Потребна е интензивна работа со сторителите на семејно насилство, особено во контекст на постоечките програми за насилници. Истата мерка е признаена во Кривичниот законик, но проблем е нејзина имплементација. Потребно е програмите да се применуваат на целата територија на РМ;
13. Да се предвидат родово сензитивни мерки за вработување соогласно членот 12 од Законот за превенција од семејно насилство, како и да се работи на подигање на свеста на работодавците при вклучувањето на жените жртви на родово засновано насилство на пазарот на трудот, нивна поддршка и охрабрување за вработување од страна на највисокиот менаџмент во приватниот сектор;
14. Да се обезбеди функционалност на веќе формираните мултисектроски тимови според новите стандарди, што ќе овозможи ефикасно процесиуирање на случаи на семејно насилство;
15. Да се зајакнат капацитетите на ЦСР и да се унапреди меѓуинституционалната соработка и соработката со граѓанскиот сектор;
16. Да се формира фонд за обештетување на жените жртвите на семејно насилство согласно Законот за кривична постапка;
17. Донесување и усвојување на нова Стратегија за превенција и борба со семејното насилство во РМ.

